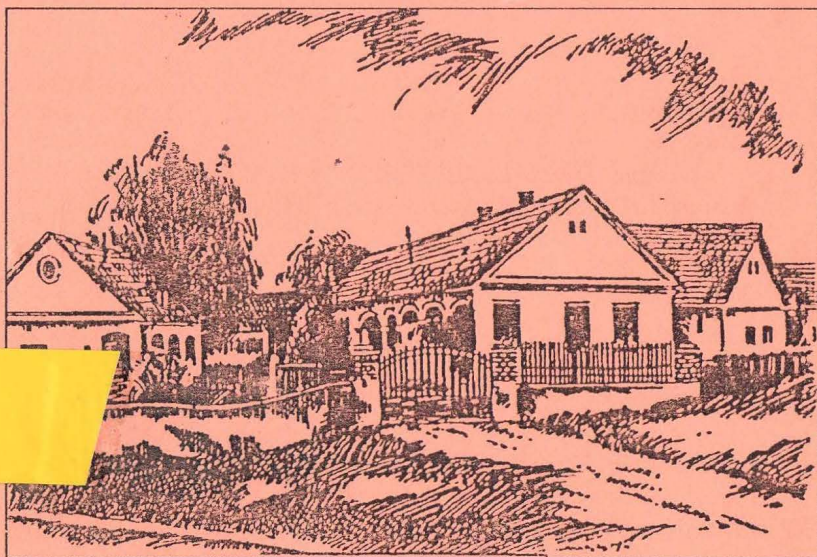

A
BORSODI
TÁJHÁZ
KÖZLEMÉNYEI

5

Edelény, 1999

A BORSODI TÁJHÁZ KÖZLEMÉNYEI 5

Szerkeszti:

HADOBÁS PÁL és
LAKI-LUKÁCS LÁSZLÓ

Technikai munkatárs:

SLEZSÁK ZSOLT

A borítón:

Csobolyó,

Klinger Dezső–Erdősi Emül: A kádár. 1942. é. könyvéből.
A Borsodi Tájház rajza. Mezey István grafikusművész munkája.

HU ISSN 1418 - 2211

LAKI-LUKÁCS LÁSZLÓ, a VRHK igazgatója.

Könyvtár és Könyvtár számítógépes szöveg-
gyűjtő és nyomtatási műhelyében 1999-ben.

Széchenyi–emlékérem Edelénynek

A Magyar Nemzeti Múzeum 1998-ban is kiadta a Széchenyi Ferenc Emlékérmét, amelyet a múzeumért kifejtett kiemelkedő teljesítmények elismerésére alapított a múzeum 1989-ben. Az átadás időpontja immár hagyományosan november 25-éhez kapcsolódott. Ez a Magyar Nemzeti Múzeum születésnapja, hiszen gróf Széchenyi Ferenc 1802-ben ezen a napon nyújtotta be a múzeum alapítólevelét Bécsben a királyi kancelláriához. Az emlékérem egyik kategóriája a múzeum azon aktív és nyugdíjas dolgozóinak ítélt oda, akik huszonöt vagy annál több évig dolgoztak megszakítás nélkül a Magyar Nemzeti Múzeumban, és munkájukat egyenletesen magas színvonalon kiemelkedően látták el. Az emlékérem másik kategóriáját a kuratórium olyan természetes vagy jogi személynek adományozza, aki vagy amely kiemelkedő módon segítette a Magyar Nemzeti Múzeumot alapfeladatának, illetve a feladatokkal összhangban álló tevékenységének ellátásában műtárgy vagy gyűjtemény ajándékozásával, adományozással, alapítvánnyal, ösztöndíj létesítésével a múzeum javára.

A Magyar Nemzeti Múzeum a Széchenyi Emlékérmét, amellyel a múzeum munkájának külső támogatóit részesíti elismerésben. 1998-ban az *Edelényi Városi Önkormányzatnak* ítélte oda. Az Edelényi Városi Önkormányzat 1987 óta folyamatosan és igen aktívan támogatja a borsodi földvár feltárását. Munkájukat 1986-ban kezdték meg, amikor is a vár területén álló mintegy 30 ingatlant megvásárolták, az ott élőknél telket és építési lehetőséget biztosítottak. Felismerve a vár jelentőségét, a település múltjában betöltött kiemelkedő szerepét, valamint a vár és népi műemlék környezetében rejlő idegenforgalmi lehetőséget, 1987-ben maguk kezdeményezték a régészeti feltárások megindítását. 1987 és 1998 között mintegy négy millió Ft-ot fordítottak a program megvalósítására. Nemcsak pénzzel, gépi illetve emberi munkaerővel, hanem következetes kitartással is segítették munkánkat. Lelkesedésük akkor sem csökkent, amikor Edelény az elismert bányászvárosból egyike lett a sok gonddal küzdő vidéki kisvárosoknak. A borsodi földvár, Borsod megye első központja az egykori Borsod község határában áll, amelyet 1950-ben csatoltak Edelényhez. A vár egyike azon kevés, a mai Magyarország területére eső államalapítás kori központjainknak, amelynek teljes területe kutatható, és amelytől várható, hogy feltárása közelebb vihet bennünket korai történelmünk egyik fontos, sokat vitatott kérdésének, az ispáni székhelyek kialakulásának, szerepének megismeréséhez. A földvár feltárása során elért igen gazdag eredmények igazolták mind a tudományos várakozásokat, mind az idegenforgalmi felhasználáshoz fűzött reményeket.

Az elmúlt 11 évben a vár sáncait átvágták és megállapították, hogy a rekeszes faszerkezettel erősített föld „várfalak”, amelyek a megye közigazgatási és katonai irányítását ellátó ispán székhelyét védelmezték, az államalapítás korában, a XI. század elején épültek. Feltárták továbbá az ispáni székhelyen álló esperesi templomot, amelynek feladata a megye egyházi életének irányítása volt. A várdombon azonban az ispáni székhelyet megelőzően már a X. században is állt egy település, amely teljes egészében napvilágra került. A település leégett, a házak romjai alatt teljes berendezésüket, a cserépedényektől a mezőgazdasági eszközökön át a tűzvézskor éppen fővő ételekig mindent megtaláltak. Az egyszerű házak mellett a településen állt egy kőalapozású épület is, amely minden bizonnyal egy X. századi előkelő, az Anonymus által említett Bors vezér volt, akiről előbb a székhelyét jelentő falu, majd pedig a megye a nevét nyerte. A X. századi település feltárása igazi szenzációt jelentett honfoglalás kori kutatásunk számára. Nemcsak azért, mert ez a legkiterjedtebb, bizonyíthatóan honfoglalás kori település–feltárás, hanem azért is, mert több olyan lelet került elő, amelyet idáig fájlóan hiányolt tudományágunk. Ezek közé tartoznak többek között az első hiteles helyről előkerült X. századi ekevasak. A kutatás a végéhez közeledik, egyetlen feladata van még, hogy a várral azonos dombon, de annak sáncain kívül álló, mai formájában XVIII. századi református templom építési idejét és a várral való kapcsolatát tisztázza. Erről ugyanis gyanítható, hogy Árpád–kori eredetű. A kutatások előrehaladtával az Edelényi Városi Önkormányzat elkészítette a földvár területének rekonstrukciós és rendezési terveit, amelyek kivitelezési munkálatait ebben az évben meg is kezdte. Tervei szerint 2000-re, a magyar államalapítás 1000. évfordulójára egy emlékparkot hoz létre a földvárban, ahol bemutatja a feltárt esperesi templomot, a X. századi kőalapozású épületet, valamint a sánc rekonstrukciójának keretén belül annak szerkezetét is.

A földvár környezetében álló népi műemlék házak egyikében elkezdődött annak a kiállítóhelynek az építése, amelyben az ezredforduló tiszteletére rendezendő kiállításon a feltárás során előkerült legjelentősebb leleteket, valamint a vár történetét kívánják bemutatni. Tiszteletre méltó szándék, amellyel egy település igyekszik megismerni a múltját. Az Edelényi Önkormányzat ebbeli szándékát különösen értékesé teszi, hogy 1987 óta töretlenül igyekszik megvalósítani, nem gátolta meg ebben sem az országos politika, sem az önkormányzat személyi összetételének változása. Az edelényiek törekvését, amellyel nemzeti múltunk megismerésére és megőrzésére törekszenek, minden magyar település számára példaértékűnek tekintjük.

MNM Közönségkapcsolatok Főosztálya

[Megjelent a Múzeumi Hírlevél, 20. évf. 1. sz. (1999. január) 21. p.]

BÚCSÚ KALÁSZ LÁSZLÓTÓL

Slezsák Imre búcsúbeszéde Kalász László ravatalánál

**Kedves gyászoló család!
Tisztelt végtisztességtevő gyülekezet!**

Fájó szívvel állunk itt e koporsó körül, amely szülőföldünk, táj hazánk, a Bódva völgye hú fia, *Kalász László* megfáradt testét takarja, öleli magába.

A szülőföld–szeretet megélésének, megvalósításának többféle módja van. Lehet honvágygal viaskodva sok ezer kilométer távolságból bánkódni érte. Lehet másutt megokosodva, meggazdagodva, jótanácsokkal, anyagiakkal támogatni a szülőföldet. Gyönyörű dolog ez is, az is. De talán a szülőföld szeretetének legszebb megnyilvánulása, ha nem hagyjuk azt el. Jóban–rosszban együtt élünk lakóival és személyes munkánkkal segítjük az ott élők mindennapjait.

Drága halottunk, *Kalász László* ezt az utat választotta, szűkebb szülőföldünket, a Bódva völgyét annyira szerette, hogy csak nagyon rövid időre, tanulmányai idejére hagyta el, s szellemikben, tudásban feltöltődve igyekezett ide vissza, magot hinteni, világítani.

Sajnos az utóbbi évtizedekben az itteni nehéz élet, a megélhetéscért való küzdelem sok ezer társunkat elragadott e gyönyörű vidékről.

De Kalász László itt maradt. Nem engedett a nagyobb dicsőséget, jobb anyagiakat ígérő messzi vidékek, városok csábításainak.

Ő családjával köztünk érezte jól magát, itt próbált valamennyiünk örömeire boldogulni, és itt maradt utolsó tollvonásáig, haláláig.

Fogalom lett, mint ahogy ezt Cs. Varga István irodalomtörténész írta: „A pedagógus költő úgy vállalta szülőföldjét, hogy kivételes hűségével és tehetségével emelte hírnevét. Általa híres e föld!”

Én ehhez hozzáteszem: A hatás kölcsönös. E táj szeretete, szépsége és az itt élő, dolgozó, szorgalmas istenadta nép által ihletett versei által vált ő óriássá.

Mint ahogy a bibliai Sámsonnak a hajában volt az ereje, neki a szülőföldszeretet, a Bódva völgye, a lakóhely, a szülőfalu volt az a hatalmas erő, amely erőssé, naggyá tette.

Lokálpatrióta volt a szó legnemesebb értelmében. Szinte minden verséből kicseng a táj, a szülőföld mélységes szeretete, a FELEMELNI E TÁJAT, AHOL A SZÍVÜNK S NEM A MUNKA NEHÉZ gondolata. Ezt tekinthetjük ars poeticájának is. Ez volt legszentebb szándéka, legfőbb törekvése.

Drága halottunk!

Mint a magyar irodalom jeles alkotója, az egész országé voltál. Művészetteddel, költői munkásságoddal szép hazánk irodalmi tárházát nagy értékekkel, értékes életművel gyarapítottad. De ragaszkodásod e tájhoz, szülőföldedhez félreérthetetlenül és visszavonhatatlanul azt erősítette meg bennünk, hogy Te mégiscsak legjobban a mi költőnk, a Bódva-völgy költője voltál és az is maradsz örökkön-örökké.

Kedves *Kalász László!*

Nehéz a szó... Most búcsúzom tőled. Búcsúzom e kies Bódva völgye lakói nevében. Köszönjük munkásságodat. Köszönjük, hogy rólunk és nekünk is írtál. Köszönjük, hogy tükröt állítottál eléink költészetteddel, melyben nemcsak a jó, hanem a rossz vagy rosszabb oldalainkat is megmutattad, hogy vegyük észre torzulásainkat és magunkba szállva könnyebben meg tudjunk tőlük szabadulni.

Köszönjük, hogy munkásságoddal századunk második felében krónikásunk voltál. Így évtizedek, évszázadok múlva, ha utódaink kíváncsiak lesznek életünkre, verseidből megismerhetik korunkat, erényeinket, hibáinkat, mindennapjainkat, az élettel való viaskodásainkat.

Köszönjük a mindenki felé kisugárzott derűt, barátságot, példás családi és társadalmi életviteledet.

Búcsúzom tőled az olvasók, a könyvtárosok nevében. Köszönjük verseidet, az azokban található lelket nemesítő gondolatokat. Köszönjük, hogy könyves és irodalmi rendezvényeinknek oly gyakran szereplője és ünnepeltje voltál, hogy gyermekrendezvényeinken, olvasótáborainkon, az olvasás megszerettetésének, a hazafiságra nevelésnek hű tanítója, példaképe voltál.

Búcsúzom tőled végezetül személy szerint is. Köszönöm a gyermekkorunk óta tartó barátságot. Köszönöm könyvtárosi munkám segítségét.

Kedves gyászoló barátaim!

Drága halottunk élete, munkássága legyen példaképünk, buzdítson minket szülőföldünk és egymás szeretetére, hogy tehetségünk legjavát adva dolgozzunk ki–ki ott, ahová az élet állította az e tájon élők szellemi és anyagi gazdagodásáért, hogy ha majd minket is szólítanak, s követjük

útján is halottunkat, azt mondhassuk: nem éltünk hiába, eleget tettünk a kor kihívásainak, emberi kötelességünknek.

Kedves halottunk, néhai *Kalász László!*

Te már megnyugodtál, letetted a földi élet terheit. De nagy szeretettel és odaadással végzett munkád gyönyörű teljesítménye minden korok épülésére örökre megmarad. Engedd meg, hogy szülőfalud szeretett lakói tudomására hozzam, amit számukra írtál a könyvtárunk emlékkönyvébe.

„Örömmel jöttem és jövök mindig Perkupára, a szülőfalum vonzását nem is lehet, nem is szabad, nem is tudnám kikerülni.

Nekem ez a kis falu a világ legszebb lakóhelye, hegyei a legmagasabbak és emberei a legkedvesebbek.

Hosszú és boldog életet kívánok minden lakójának, a közösségnek további boldogulást, gazdagodást. Hű fia: Kalász László.”

Ez a szülőföldjéhez, szülőfalujához hű fiú tért most végérvényesen haza, hogy az anyaföldben találja meg végső nyughelyét.

Kedves László, drága Lacikám! E szeretett hantok alatt békés legyen nyugovásod!

Emléked szívünkbe zártuk!

Kedves halottunk, Isten áldjon!

*

Dr. Kávássy Sándor: Végső búcsú

Január 28-án családja, barátai és tisztelői Perkupán kísérték utolsó útjára *Kalász Lászlót*, a József Attila- és Radnóti-díjas költőt, a helység híres szülöttét.

Kalász Lászlóban testvéri barátom siratom és gyászolom. 45 éves barátság kötött össze bennünket. 1952-ben ismerkedtünk meg és 1953 nyaratól, az akkor történt katonai táborozástól voltunk elválaszthatatlan barátok. Hitem szerint a halál sem választhat el, barátságunk a síron túl is tart.

Kalász László maga volt a megtestesült jóság: az emberség, a hűség, a szelidség és a szeretet, a becsület élő szobra.

Égész lénye szellemességet, vidámságot, jókedvet árasztott. Bárhol járt is, mindenütt jókedvre hangolta környezetét, és ha kellett, a könnyeket is letörölte.

Hűségét példázza, hogy soha nem hagyta el szülőföldjét, és annak népét, melyhez mindvégig hű maradt és számos versben megénekelte.

A XX. században szinte csoda, hogy akárcsak elődei közül Berzsenyi vagy Kölcsey, Ő is faluról lett hírneves és elismert költő. Hűsége kapcsán hadd utaljak hitére is. Nem volt bigott, de a lelke mélyén mélységesen elkötelezett és hívő hittel élő ember volt. A múlt év szeptemberében történt, hogy templomavatásra készülve híres verséről kérdezgettem. Ekkor mondta: *„Mert hol templom van, ott emberek is vannak, hol pedig emberek vannak, ott élet is van. A templomok tehát az élet jelképei, és fennen hirdetik, hogy az élet előbbre való a halálnál, és hogy van erő, mely győzedelmeskedhet, sőt győzedelmeskedik a halál fölött.”*

Nincs jogosítványom, hogy ítéletet mondjak életművéről. Annyit azonban, mint versszerető olvasó és kortárs, biztosan állíthatok: jeles férfiútól, nagy költőtől fosztott meg bennünket az élet könnyörtelen törvényszerűsége.

Feledhetetlen a természet megújuló örök körforgásával, a természet szépségeivel együtt élő ember érzékenysége, a finom rezdüléseket is tükröző költészete, az értéket, életet hordozó magot a pelyvától mindig bölcsen elválasztó életszemlélete. Ha igaz a tétel, hogy lelki értelemben mindenki nagy, aki lelkét áldozza társaiért, *Kalász Lászlót* sokszorosan is megilleti a nagy jelző. De hogy milyen mélyen érző gondolkodó és érzékeny szellem volt, arra hadd idézzem a karácsonykor kézhez vett utolsó kötetét: *„volt-e múltunk, és van-e mánk, / s lesz-e jövőnk; ezen töprengek”*. Én is.

Halálhíre fájdalmasan érintett, és az első pillanattól mély részvéttel osztozom a Család, kedves felesége Antónia, gyermekei: Antónia, Laci és Zoltán fájdalmában és gyászában, szintúgy, mint mindenki Perkupán, akit itt a tájon és e hazában fájdalmasan érint idő előtti halála.

Elhunyt barátomtól a nagy francia költő, Apollinaire szavaival köszönnék el: *„E földön többé sosem látlak... És várlak téged, tudhatod.”*

Ha igazak apostoli hitvallásunk sokszor elmondott szavai, hogy ti. hisszük „testünknek feltámadását és az örök életet”, semmi kétség, hogy találkozunk.

[Megjelent a Környezetvédelmi Minisztérium belső információs kiadványában, a Hírlevélben, 1999 márciusában.]

*

Fecske Csaba: Kalász Laczy

Így, cz-vel, y-nal írva dedikálta nekem köteteit, az elsőt valamikor régen, még életünk kőkorszakában Égervölgyben, hosszan elmélázó erdő, gyöngyöző sör neszezése közepette, hiszen *Laczy* a parodista hajlamú irodalomtörténészek szerint a magyar irodalom sörkatonája volt. Ne viselkedjünk szemérmes Erzsók módjára, volt ebben valami.

Perkupán született, én Szögligeten, mindketten a Bódva völgyében, csópp folyónk, ahogyan ő nevezte egyik versében, összekötött minket. A Bódva is. „Mosom kezeim Bódvánk vizében” — írta Pilátus c. versében. Én meg a lábamat mostam, nem baj? — évődtem vele egyszer jókedvemben, mellette valahogy mindig jókedve kerekedett az embernek. Derús egyéniség volt. Egy életem át sugárzó mosolyt helyezett el arcán a Teremtő. A Bódva felső végén, egy másik országban, de egykori hazánkban, Szomolnoktól délre a Bodokai erdőn túl a stószai remete, Fábry Zoltán üzent nekünk fürge halakkal, vízimadarakkal, szárnyas szelekkel, gondosan fogalmazott mondatokkal édesanyánk gyönyörű nyelvén, amit errefelé kicsit palócos ejtéssel beszélünk.

Kőhajításnyira ringott egymástól a bölcsőnk, ez természetesen szó szerint értendő, akkor még volt bölcső és szülőház, szülőfalu, nem úgy, mint most, amikor, bocsánat a kifejezésért, keltetőtelepeken jönnek világra posztmodern, lelketlen korunk jobb sorsra érdemes gyermekei. Itt dúdolták fülünkbe az altatót, az ő fülébe tízegynéhány évvel korábban. Annak ellenére, hogy földik vagyunk, személyesen elég későn találkoztunk. Híre megelőzte őt. Kisiskolás koromban Tóth tanító néni — aki később Bercelyné lett — mesélt nekünk a szalonnai költő-tanítóról. Ez roppant érdekelt engem. Hiszen akkor már én is verselgettem, még Weöres Sándornak is elküldtem a verseimet. Arra gondoltam, lám születet költő Perkupán is, nemcsak Kiskőrösön, Nagyszalontán, Érmindszenten. S ha Perkupán igen, akkor Szögligeten miért ne, hiszen az sem alábbvaló falu. Inspirált a példája, nem is tudom, hálás legyek érte, vagy nehezteljek miatta, megismervén a költősors keserveit. Amikor a hetvenes évek elején bemutatkoztam verseimmel a Magyar Ifjúságban, állítólag *Laczy* azt mondta, *ez a szögligeti fiú tehetségesebb, mint ő*. Így volt, nem így volt, nem tudom, nem voltam ott, másoktól hallottam, minden esetre nagyon jellemző megnyilvánulás *Kalász Lászlótól*, aki sosem igyekezett mások elé tolakodni, sőt egyáltalán még sorba állni se; így sok mindenről le is maradt.

Amikor középiskolásként Miskolcra kerültem, gyakran találkoztam verseivel a Napjainkban. Ő írta bele a legszebb verseket, nekem legalábbis az övéi voltak a legszebbek. Az olyanok, mint a Csüng a Hold az almafán, Anyámnak kontya van, A hegyek, Csőrő szarka és még folytathatnám a sort. Üdék voltak ezek a versek, egyszerűek, mint a népdal, bárki magyar megérthette, átélhette őket. *Kalász László* olyan természetességgel szólalt meg a verseiben, ahogy az eső elered, ahogy a nap süt. Született költő volt, tehetségét úgy hozta magával, megőrzésre, gyümölcsöztetésre a Teremtőtől kapta. Amit másoknak meg kellett tanulni, ő ösztönösen, pontosan tudta, ahogy a madár is visszatalál tavaszszal a régi fészkére.

Karizmatikus ember volt, senki sem vonhatta ki magát a hatása alól. Szív alakú, napcserezte arca, inkább a földet, mint az eget fürkésző tekintete kun eredetre vall, bár ereiben állítólag avarok vére kavargog. „Bocsánat, ha zavarok, / itt laknak az avarok?” — kérdezte állítólag Árpád vezér oldalán ideérkezett őse, aki nyereg alatt puhította a húst, hasa alatt a szemrevaló avar menyecskéket. Gyanítom, legenda mindez. *Kalász László* még földi életében megteremtette saját legendáját, pontosabban kialakult, megteremtődött a mítosza, mert azt mi, akik közelebről vagy távolabbról ismertük őt, teremtettük meg. A mítosz mindig a valóságból táplálkozik, noha sohasem azonos avval, nem a pontos megfelelője. A tudományos elemzések szerint Mathias rex, azaz Mátyás király korántsem volt olyan igazságos, jó király, mint amilyennek a hagyomány tartja. De nyilván oka van annak, hogy a nép ajkán olyan sok monda és mese maradt fenn róla. A néplélek pontosabban formálja meg önnön hőseit, mint az objektív tudomány. *Kalász Lászlót* is hívebben formálja meg a szájhagyományon alapuló legenda, mint mondjuk a majdani irodalomtörténeti értekezések. Legendahőssé lett alakja ma már éppúgy hozzátartozik a Bódva völgyéhez, mint maga a folyó, vagy az ezeréves zilízi kocsányos tölgy, a szalonnai Árpád kori templom.

Amikor átutazom Szalonnán, sohasem mulasztom el megmutatni útítársaimnak, itt lakik — sajnos változott az igeidő, most már csak lakott — *Kalász László*. És megzendülnek bennem versei, a Végtelen rét havában, a Távol sík mezőn, a Nem tudsz te...

Ott, az alatt a lányhajú szomorúfűz alatt egyszer megtisztelt engem egy madár. „Le vagyok szarva!” — mondtam rezignáltan. — Nem én mondtam! — így *Laczy*. — Mondani nem mondtad, de elintézted.

Egyszer végigmentem vele Szendrőn. Mindenkinek köszönt, ismerősként üdvözölték az emberek. Mindenkihez volt egy jó szava, egy mósolya vagy egy vicce. Otthon volt, mint mindenütt a Bódva völgyében.

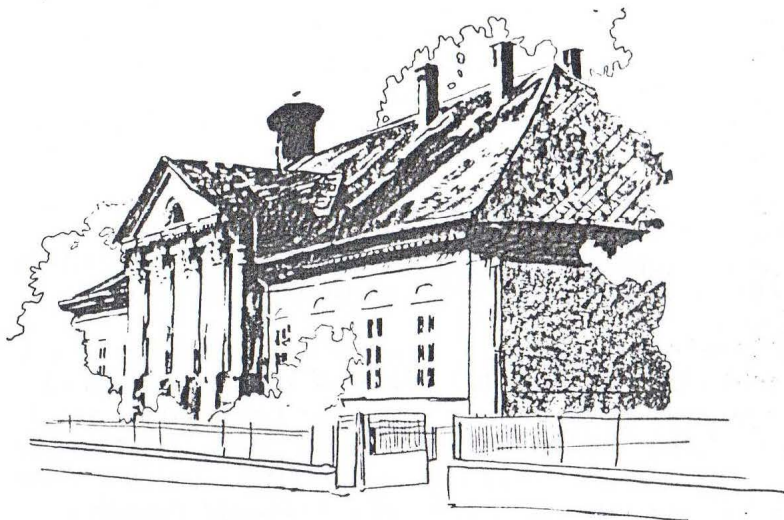
Hiszem, hogy a szülőföld sem felejt el hű fiát, verseit olvasni fogja a most még pelenkás utókor, olvasni fogják közeli és távoli sarjaink. Nekünk kell tenni róla, hogy így legyen. Örökségével jól kell sáfárkodnunk.

Talán Voltaire mondta, hogy mindannyian igen kis poggyással érkezünk meg az utókor színe elé. Hiszem és remélem, hogy *Kalász László* poggyászában ott van legalább egy kötetnyi vers, amely az örökévalóságna szól, amely eljut az eljövendő századokba, az utókor asztalára,

Feladatomnak érzem, hogy amíg élek, ápoljam emlékét, ahogy erőmből telik, híveket toborozzak költészetének.

Úgy legyen!

*[Elhangzott a szalonnai Teleházban rendezett
Költészet napi ünnepségen, 1999. április 11-én 15 órakor.]*

A szalonnai Bónis–Gedeon kastély, ma Teleház
Fazekas Péter rajza

Torna megye a szabadságharcban

Az 1848–49-es szabadságharc örökre emlékezetes nagy eseményeiből a magyar hon legkisebb megyéjének, a volt Torna megyének is kijutott a maga dicső része.

Mindjárt akkor, amidőn Kossuth Jellasicsnak Székesfehérvárra való előrenyomulása idején szétküldte a megyékhez a Szózat a magyar nemzethez című hazafias kiáltványát, a kis Torna vármegye rendjei 1848. október 3-án tartott bizottmányi ülésükön elhatározták, hogy a „kiindulandó nemzetőrök száma 180 legyen”. Felszerelési költségeikre ugyanekkor 4240 pengőforintot szavaztak meg. Az önkéntes nemzetőrök szolgálati idejét hat hónapban állapította meg, mely időn túl ezek már nem voltak kötelesek szolgálni.

Kimondták egyúttal, Gedeon János kormánybiztos indítványára, hogy a 180 nemzetőr a katonaságtól megkülönböztessék. A megye különben — ezek beszámításával — 459 honvédet állított ki.

A nemzetőri csapat tisztjei a következők lettek:

- Lovász Miklós *százados* (a kiegyezés után első alispán, majd országgyűlési képviselő);
- Papp János, *alsójárási főszolgabíró főhadnagy* (a kiegyezés után előbb főjegyző, majd másodalispán, később törvényszéki ülnök);
- Lükő Géza *főszolgabíró, hadnagy* (a kiegyezés után alispán, majd hosszú időn át országgyűlési képviselő);
- Zsarnay Pál *alszolgabíró, hadnagy* (a szabadságharc után elmenekült, de senki sem látta többé).

A jól felszerelt csapat szeptember végén útnak indult, s a schwechati csatában már részt vett. De csakhamar a Trencsénbe beütött Simunicis ellen küldött csapatba lett beosztva. A Pozsony megyei 5. századból álló honvédszászlóaljnak képezték a 6. századát, s Lipótvárra rendeltettek várórségül.

Később, mikor Görgey a bányavárosokon keresztül megtette a híres visszavonulását a Szepesség felé s onnan Kassára, a tornai század is ezen hadseregbe lett beosztva. 1849 elején már Tornán járt az elveszettek hitt sereg. Schlick csapatait Szinnél utolérve, azt futásra kényszerítették, mely alkalommal pár száz svalizsért is elfogtak. A tornaiak részt vettek a szerencsétlenül végződött kápolnai nagy ütközetben is.

Ugyanebből a jól kiképzett századból alakította ki Zsarnay Pál mintegy 50 főből álló gerillacsapatát. A parancsnok ő maga lett, hadnagyai pedig Vajányi Lajos és Gyarmaty Lajos. Főispánja a megyének ebben az

időben Ragályi Miksa volt, a hírneves Ragályi családból, ki erélyes kezekkel intézte a megye ügyeit.

A gerillacsapat is az ő felügyelete és vezetése alatt állt, s az egyik fő rendeltetése az volt, hogy a rendet a megyében fenntartsa s a nemzetőrséget begyakoroltassa. Hogy a szervezkedés annál sikeresebb legyen, a megye több falvából berendeltettek a puskaművesek és a lakatosok Tornára (az időben puskaművesek laktak faluhelyeken is), kiknek a feladata az volt, hogy fegyverműhelyt rendezzenek be.

A honvédelem szervezési helyéül a megye székhelye, vagyis Torna szolgált. Amikor azonban az oroszok betörték és Tornát is megszállták, áttették a megye székhelyét Barkára, ahol azt hitték, hogy a szervezési munkálatok nagyobb biztonságban végezhetők, mivel ez a hely mindenfelől magas hegyekkel van védve, s útjai Torna felől szinte járhatatlanok. Hanem rosszul számítottak.

Egy reggel arra ébredtek, hogy egy csapat orosz lovas, mely leginkább cserkeszekből állt, körülfogta a falut. Megkísérelték a menekülést, de az ott lévők legnagyobb részét a cserkeszek elfogták. Az elfogottak között volt Ragályi főispán, Szentmártony József alszolgabíró, Szentlélek Gyula földbirtokos, Vattay Ábrahám ref. lelkész, Horváth Lajos és Kálmán, akiket az oroszok magukkal hurcoltak egészen Debrecenig. Minden nagyobb városban, így Miskolcon is dobszóval tétetett közzé, hogy minden rebellis úgy jár, mint a tornaiak, ha ellenállást fejt ki.

1848–49-ben Torna megye kormánybiztosa Gedeon János.

A megye tisztikara:

Főispán:	Ragályi Miksa,
Alispán:	Komjáthy Sámuel,
Főjegyző:	Pathy József,
Főügyész:	Hegymeghy József,
Főszolgabírák:	Papp János, Lükő Géza,
Alszolgabírák:	Szentmártony József, Zsarnay Pál.

Országgyűlési képviselők: Zsarnay Imre, Gedeon János.

Akiket a szabadságharc történetírása feljegyzett Tornáról:

- Barna Antal *honvéd*, körtvélyesi református lelkész;
- Biberly Tivadar (későbbi neve Tornai Szilárd) *hadnagy*;
- Csutor László *honvéd*, görgői földműves, esküdt;
- Farkas József *hadbíró*, volt országgyűlési képviselő;
- Farkas Lajos *guerilla*, perkupai körjegyző;

- Faygel Gyula *huszárkáplár*, zsarnai földbirtokos;
 - Gyarmathy Lajos *guerilla-hadnagy*, református lelkész;
 - Kajaba Lajos *honvédtüzér*, jabloncai földbirtokos;
 - Kapossy György *hadnagy*, jabloncai református lelkész;
 - Kéler János *huszárőrmester*, tornai telekkönyvezető;
 - Lovász Miklós *százados*, tornai alispán;
 - Lükő Béla *honvédtüzér*, görgői református lelkész;
 - Lükő Géza *hadnagy*, tornai alispán;
 - Lükő Kálmán *vörössipkás-hadnagy*, nyilvántartási biztos Kassa;
 - Malinák Gusztáv *honvédtüzér*, szilasi plébános;
 - Papp János *főhadnagy*, törvényszéki elnök;
 - Papp Károly *főhadnagy*, nádaskai földbirtokos;
 - Porkoláb János *vörössipkás őrmester*, tornai útbiztos;
 - Sihulszky Alajos, *honvédtörzsorvos*, őrnagyi ranggal;
 - Szányi Gyula *vörössipkás hadnagy*;
 - Tok Samu *hadnagy*, tornai ügyvéd;
 - Tóth Gusztai *főhadnagy*, főszolgabíró Szikszó;
 - Tóth Imre *honvéd*;
 - Tóth István *kapitány*;
 - Tóth János *hadnagy*;
 - Urbán Károly *tizedes*, színi ref. tanító;
 - Vajányi Lajos *guerilla-hadnagy*, perkupai református esperes;
 - Varga Ferenc *honvéd*, a tornai takarékpénztár pénztárnoka;
 - Williger Pál *honvédhuszárőrmester*, a tornai takarékpénztár tisztviselője;
 - Zsarnay Pál *guerilla-kapitány*, menekülés közben eltűnt;
-
- Szádalmási születésű Gedeon Miklós *nemzetőr őrnagy és zászlóalj parancsnok*, Aradon 12 évre ítélik, kegyelemmel szabadul 1852-ben;
 - Tornáról való Janik Rudolf *honvédalezredes*, Nyíregyházán őrnagy.

[Részlet az *Emléklap 1848–49 Torna*, 1998. márc. 15. című összeállításból, melyet *Köteles László*, a szlovák parlament képviselője állított össze a magyar szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére.]

Dr. Kovássy Zoltán

Egy kortárs naplója 1849–50-ből

Szeghi Kiss László Miskolcon és Szendrőn élte át a történelmi eseményeket, amelyeket gubacstintával írt naplóban rögzített. Ezekből a sorokból meglevencedik Miskolc és az északi országhatár között fekvő Szendrő egykori élete, a társadalmi és közéleti, harci események, árvizek, tűzvész, az országot megrázó „kolerázadás”, a követválasztások változatos kora.

Szendrő az 1600-as évek elején gyakran volt vármegyei székhely is, ahol a törökök betöréseivel szemben Borsod vármegye törvényhatósága oltalmat kapott. Az egykor oly hatalmas szendrői vár (mondhatjuk azt is, hogy erődrendszer) ma már csak a régi képekről ismert. Évtizedekkel ezelőtt széthordták köveit. Napjainkban csak az alsóvár boltozatos kapuja, s mellette egy épületrész, melynek szobájában II. Rákóczi Ferenc tanácskozott, valamint a református templom tornyának használt bástya őrzi a múlt tárgyi emlékeit.

A XIX. század első évtizedei súlyos megpróbáltatásokat jelentettek a szendrőieknek. Pusztított a himlő, nagy volt a gyermekhalandóság, tífusz tizedelte a lakosságot. A természeti csapások — főként a folyók megújuló áradásai és a gyakori tűzvész — a szabadságharcot követő években megisméltődtek, s mindezt 1855-ben kolerajárvány súlyosbította. A napló több részlete megörökíti ezeket az eseményeket, s írója a gazdasági hátteret is megvilágítja. Gyakran említi Szendrő földesurainak, a Csákyaknak nevét s bár nem bírál, a feljegyzett adatok helyette is beszélnek.

Szeghi Kiss László jellemének alakulására is fényt derítenek a napló lapjai. A kisbirtokos megyei tisztviselő kezdetben saját családi ügyeivel, jövedelmének alakulásával, követeléseinek behajtásával foglalkozik, de fokozatosan átértézte a reformkor eszméit, s 1848/49-ben már Borsod vármegye Kossuth-párti főszámvevői tisztét vállalta. Politikai szemléletének kialakításában nyilvánvalóan sokat számított a megye kiemelkedő fiaival: *Palóczy Lászlóval* és *Szemere Bertalannal* való barátsága, melyről a napló sok érdekes adatot tartalmaz. A követválasztásokról készített feljegyzések kezdetben riportszerű beszámolóként, később már éles kritikaként jelentkeznek.

Szeghi Kiss Lászlónak két fia volt, *Gyula* és *Lajos*, mindketten honvédtisztek 1848/49-ben. Adataik:

Szeghi Kiss Gyula 1823. szeptember 28-án született.

1848. október: *örmester* a 29. honvéd zászlóaljnál,

1848. december: *hadnagy*,

1849. július: *főhadnagy*.

Szeghi Kiss Lajos 1825. január 18-án született.

1848. okt. 27-én a 22. honvéd zászlóaljnál szolgál.

1848. nov. 10.: átment az aradi tüzérséghez.

1848. december: *örmester*,

1849. július: *főhadnagy*.

Szeghi Kiss Lászlónét (szül. Paulikovics Mária) Szendrőn temették el, a templom kriptájába, a napló szerint a gróf Csákyak sírja mellé. 1825. május 31-én, gyermekágyi lázban halt meg 22 éves korában. 1980-ban Kántor Lászlóné (aki Szendrőn volt könyvtáros) fedezte fel a katolikus templom tatarozásakor a kriptát és sikerült lefényképeznie a feliratot a kriptában. Mint írja, látszott az érckoporsó.

Azt, hogy Szeghi Kiss László pontosan mikor halt meg, nem tudom, de a napló 1863 végén befejeződik és az írás már alig olvasható.

A 37x23 cm nagyságú, 296 oldalas napló első éveiben még latinul róttá sorait, majd 1816-tól már csak magyar szöveget olvashatunk. Az éveket hangulatosan vezeti be.

A reformkor szabadelvű polgárának értékelésével rögzítette a megye és Miskolc városa kulturális, politikai, társadalmi, hadtörténelmi eseményeit, és ezek kapcsán az ország közvéleményének hangulatát is. Most ebből a naplóból hozok nyilvánosságra részleteket, melyek a világsi fegyverletételt megelőző, majd a szabadságharc bukását követő hónapok történetét, a kortárs észleleteivel és kritikájával rögzítették. Különösen vonatkozik ez az egy időben nagy hullámokat vert Görgey-vitára, melyet Szeghi Kiss László (a mai legmodernebb történelem-szemlélettel) már akkor helyesen látott.

Nézzük, mit olvashatunk a naplóban!

1849:

„június 28-án estvéli 7 óra tájban 7 Muszka egy káplárral be jöttek Miskolczba annak kijelentésével, hogy ők nem harcolni, hanem békességet, csendességet eszközölni jöttek, kiket igen sokan körül vettek ugyan, de őket senki sem bántván, amint be jöttek, a szerint mentek ki a Városbul, de ezen nap a Megye házáru, és a Város házáru a Magyar Zászlók is be huzattak.”

(...)

„6-ik Juliusban Mijarovics János ügyvéd, Hirt nevezetű minoritát s másokat katonák között, a Megye Házához fel kísértettek, mivel az Osztrák ellen, és különösen a Császár ellen beszéltek volna, ellenek az a vád tétetett, később kezességre kibocsájtattak.

És ha bár számosan voltak, kik kezességet vállaltak Mijarovics János hites ügyvédért, és Hendel nevezetű kalaposért s többekért, ezeket vasba kísérték gyalog katonák között Pest fele.”

„Miután Kossuth 10-ik Augustusban a teljes katonai hatalmat Dictatori Czímmel Görgei Arthur Fő Vezérnek által adván, s a Magyar Tábort Arad mellett egészen rábízattván, a Táborbul el távozott, Görgei pedig, Rüdiger Cári Fő Tábornoknak 13. Augustusban magát és az egész Magyar Tábort neki által adta, és ennek példáját a többi Magyar Fő Tábornokok és Vezérek is követve fegyvereiket le rakták.”

Feljegyzi a naplóíró, hogy szeptember 2-án, miután a cári seregek lassan kivonulnak az országból, „... ezek helyét a császári katonaság foglalta el, hogy pedig jövődöre nézve miképen fejlődnek ki Szegény Magyar hazánknak körülményei, jelenleg sűrű homályban fekszik, s csak a reménység nyújt némi megnyugvást, hogy a Mennyei Felség nem engedendi meg Magyar Ország végső elenyészését.”

„Meg jegyzésre méltó, hogy miután a Magyar, vagyis Kossuth féle Banknották összeszedetni, és beadatni rendeltettek, azok mennyisége általam összeszámíttatván, a Miskolczon be adattak Száma volt 2838 darab 100-as, 18713 d. 10-es (stb.), mind ezek összesen tettek: 763268/45 pengő pénzben, Nehézségek 225 font 30 lat.”

„A Katonai Ostrom állapot, és a Magyar nép nagy szorongatása, s nyomatása világosan ki tetszett a November 17-ik napján véghez vitt Császári parancsolat rendelvénye szerint, ugyan is azon napnak reggeli 10–11 óra között a Miskolcz Városi Őrház, vagyis úgy nevezett Bacter ház előtt nagy tűz rakattatott, és a Szegénységtül, sőt bárkitül is beszedett Magyar vagy is Kossuth féle Banknották, miután a hely egy csapat gyalogság, és egy csapat lovas katonaság által körülvétetett, az összeszedett 2 ferszlágban be rakatva lévén, azok a bentfekvő Császári Könnyű

Lovas katonaság Ezredese G. Alberti jelen létében a tűzbe vettek, meg égettettek. Nézők minél kevesebben voltak, mert vértett Szíve mindennek, és sok átkok szórattak el az egészen ki-tüntetett zsarnokság, és erőszak eljárás alatt, ugyanis illy nagy csapást tenni egy egész ország lakossain, meg foghatatlan bosszuállás, s sok leg ártatlanabb ember tönkre tétetett ez által. Nekem magamnak 55 Banknotta vagy is ugyan annyi ezüst forintom semmisítetett meg, és még csak reménység sem sugárzik, hogy csak valami részben is ki pótolatnék a veszteség.”

„Egyéberánt miután tökéletesen be bizonyult, hogy Görgei Világos vár mellett az ott összejött Magyar honvédeket az oroszoknak fel adta, ha bár az igen erős Komárom Várban Klapka tábornok még darab ideig tartotta magát, mindazon által September vége fele alkudozás után fel adta a császáriaknak, az feltételek közé tartozott, hogy Klapka Fő Tábornok és az egész komáromi vár őrizet szabadon mehessen ki, a tiszték fegyvereiket megkapván és azok szabadon hordatván. Görgei most szedi gyümölcsét árulásának Klagenfurtban csendesen lakozván 10 ezer forint évi fizetéssel.”

„Meg említésre méltó az is, hogy miután az Osztrák minden Táborai a honvédek által semmivé tettek, s már majd Bécsig voltak a Magyar táborok, ezek a rájött cári seregnek, melly 260 ezerre tétetik, kiket a Burkusok is mintegy 50 ezerrel szaporítottak, könnyen meg nem felelhettek, azonban ha a Magyar fővezérek között egyezség lett volna, ha Görgei a Kormányzó Elnök rendeletjeinek, mi szerint Görgeinek jóval előbb kellett volna Arad körül egyesülni a Bem és Dembinszki Táborával, eleget tett volna, még hosszabb ideig tarthatott volna a háborúskodás, de Görgei cselszövényei oda vitték, hogy ő táborát mintegy akarattal körülvétesse a cári és császári seregekkel, sem Bemmel, sem Dembinszkiivel nem egyesült és így egy ember veszteség nélkül Világos váránál a harc és háború gyalázatosan bérekesztetett, s Görgei az aradi, és egyéb helyeken és várban lévő hadi Tiszteket is felszólította a feladásra, s ha bár nehezen lehet hinni, hogy az oroszok a magyarok által le győzettek volna, legalább olly egyeség mellett lehetett volna a feladást tenni, mint Klapka végzette

azt Komáromban, hogy minden tiszték és honvédek szabadon mehessenek haza.”

„Azonban nem így mentek a dolgok Haynau Osztrák Fő Tábornok és Császári Katonai Rögtön Ítéző Szék Elnöke és Fő Biztos előtt. Ugyanis a pesti német újság szerint, volt Magyar Országai Minister Elnök Gróf Battyáni Lajos a szokott helyen agyonlötvetett, az október elejétől szóló Pesti Német Újság szerint az Aradi Várba fogva volt Magyar Fő Tábornokok pedig, úgy mint Ittebey Kiss Ernő, G. Véchej, Damianich, Knezich, Pöltenberg, Nagy Sándor, összesen 13 Tábornok részint ott helybe főbelötvettek, részint felakasztattak, melynek híre igen nagy levertséget, elkeseredést s fájdalmat okozott minden igaz magyar szívében.”

„Hogy pedig jövendőre nézve miképen fejlődnek ki Szegény Magyar Hazánkknak körülményei, jelenleg sűrű homályban fekszik.”

„Illy merő bizonytalanságokban, kellemetlen, és kedvtelen állapotban köszönt be Szegény Magyar Országgra, és így Borsod Vármegyére nézve is *az 1850-ik év.*”

(...)

„Az Al Ispányi hivatal is meg szűnt, és lettek Köz Igazgatási Fő és Al Szolgabírák, valamint 5. törvénykezési Fő Szolgabírák, és eképen az egész Megyei Szervezet egy csapással meg szüntettette. Szomorú csapás valóban a Megyékre, de az erő a hatalom, és Katonai Sujtó Ostrom állapot az egész országban mind ezeket életbe léptette. A Jó Isten tudja mi lészen még Szegény hazánkkal.”

A volt honvédtiszték császári hadseregbe történt besorozásával, így fiaival kapcsolatban is, a következőket jegyezte fel a naplóíró:

„Így folyt le valóban szomorú és keserves módon a Szülőkre és rokonokra ezen ujobbi ujonczozás, katonai vizsgálatok miatt az egész farsang anélkül, hogy csak egy táncz multság is lett volna. Valóban szép jellemet mutattak és bizonyítottak a Nők, mert vagy két ízben öszve jöttek ugyan is sok katonatiszték a táncz teremben, de sem leányok, sem asszonyok nem jelentek meg, fájlalván sorsokat az Iffiaknak, kiknek egymásutáni szigorú üldöztetése mély sebeket ejtett Női szíveken.”

(...)

„25. Novemberben ismét levél érkezett, hogy Kerületi Fő Ispányok az egész Országban csak 5-en lésznek, nevezetesen a Pesti, Sopronyi, Pozsonyi, Nagy Váradi és Kassai kerületekben. Vajha mi lett szegény Magyar Országbul, tehát az öt Fő Ispány fogja képviselni a Mágnásokat? Hanem mire jutottunk!”

(...)

„Szomorú és keserves fájdalmas az az eset is, hogy a Megyeháza jelenleg kaszárnya lett, ugyan is Decemberben 18-án kezdődvén a katona ujoncozás, a Gyűlésekre szolgált terem is és hivatalos szobák katona állításra és laktanyává fordítottatott, a régi szép rendszereknek nyoma sincs, sőt még az 1848, 1849-iki bizotmányi ülések Jegyző könyvei is bé szedettek. Illy változékony kormányzat, illy el keseredés mit foghat még szülni csak a Jó Isten tudja, mert mind ez ideig tartaték ostromállapot, és felállítván az úgy nevezett Császári Királyi Csendőrök, Szegény Magyar hazánk, úgy körül van hálózva a Német Minisztérium embereivel, hogy ez mozdulni sem tud, sem pénze nincs, sem fegyvere, mind untalan bé szedetni rendelik. Bár a Jó Isten megfordítaná ez állapotot.”

„Illy búsan, illy elkeseredett ki nézéssel lépett be az 1851-ik esztendő, mellynek elején, nevezetesen pedig egész Januárius és Február havában igen szép napok voltak, de köz multság nem tartatott, ha bár néhány ízben, főképen az itt létező Ezredes G. Alberti igyekezett a jó kedvet helyre állítani, a Szép Nemek dicséretére légyen mondvá, közülük csak igen kevesen jelentek az erőltetett Multságokban, a nép le veretve, el csüggedve, és el keseredve, csak maga köréhez csatlakozott, s kerülte a mulató helyeket.”

Befejezésül ugorjunk át néhány évet és a napló utolsó mondatával, melyet az 1863. évi lengyel forradalom alkalmával jegyzett fel Szeghi Kiss László, zárjuk le a felelevenített múltat.

„Szinte hogy Magyar Ország mikor szabadul fel az Osztrák szerfeletti nyomorgatásából!”

Ezzel a mondattal zárult le a naplóíró élete is.

ÉVFORDULÓK

175 éve született dr. Menner Adolf

Az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc honvédorvosának életéről, aki 1854 és 1890 között edelényi körorvos volt, sokmindent tudunk, hisz már kiadványainkban az évfordulók kapcsán sokat írtunk személyéről, de keveset tudunk szakírói tevékenységéről. Az alábbiakban az évforduló kapcsán a dr. Menner Adolf emlékére emelt emléktábla avatása alkalmából rendezett emlékülésen, 1999. április 16-án elhangzott Dr. Menner Adolf szakírói tevékenysége című előadást közöljük, melyet Hadobás Pál mondott el.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mielőtt dr. Menner Adolf szakírói tevékenységéről szólnék, meg kell említenem egy német nyelven írt, esztétikai tanulmánynak álcázott hazafias munkáját, melyet még egyetemista korában készített 1849-ben és Landerer és Heckenast nyomdájában került kinyomtatásra Pesten.

Az A/5-ös méretű 15 oldalas füzetecske *A szépség eszményképe* címen jelent meg, alcíme: Minden művészetbarátnak. A tanulmány lényege az, hogy a szépség eszményképe az emberi test, annak tökéletes alakata, az érzékszervek tökéletes működése révén ismerjük meg a világot. Az isteneket is azért ábrázolják ember formájában, mert ez a forma a legtökéletesebb. Hasonló esztétikai eszmefuttatások után kerül sor a politikai célzatú részre, melynek leglényegesebb mondandója így hangzik:

„Kit ne érintene fájdalmasan, kit ne hatna meg szíve mélyéig az élet javainak hiánya? Kinek lelke ne telnék el gonddal és csüggedéssel, ha a durvaságnak és nyers erőszaknak győzelmét tapasztalná a törekvő értelem törvényszerű követelményeinek betartásával szemben? Melyik emberbarátnak ne vérezne a szíve, mikor ezt a sok bajt és szenvedést látja maga körül?

Fel a fejjel! — folytatja — Legyen számunkra megnyugtató az a tudat, hogy a gonoszság győzelme csak ideig-óráig tart. Csak bevezetésképpen szolgál az igazság és erkölcs megdicsőítésére. Hogy az ember életében éppúgy, mint a világtörténelemben az igazság és a magasztos eszmék azok, amelyek a győzelem babér-

ját elnyerik. A világtörténelem költészetében így ítélkezett az értelem és művészet lángelméje a jó és gonosz felfogása ügyében.”

Ennek a munkának nem ismerem a teljes magyar fordítását, így erről nem tudok többet, csak amit dr. Menner Ödön családtörténeti dolgozatában találtam.

Amikor Menner Adolf szakírói tevékenységéről beszélünk, akkor természetes, hogy valamennyien arra gondolunk, hogy munkái főleg az orvostudománnyal kapcsolatosak, hisz praktizáló orvosról van szó. Azonban látni fogjuk, hogy nyomtatásban megjelent írásai közül több foglalkozik a tudomány más területével, mint az orvostudománnyal.

Ebből is látszik, hogy az öt nyelven beszélő edelényi körorvosnak széleskörű érdeklődése volt. Írásai az Edelényben töltött 36 év alatt születtek.

Első írása a Greguss Ágost és Hunfalvy János szerkesztette, a Család Könyve első évfolyamában jelent meg 1855-ben *Vulkanizmus* címen, két részben, hat rajzával illusztrálva.

Írásában a Föld rétegeivel, belső anyagával, a vulkáni vonalakkal és kitörésekkel, a szigetek keletkezésével foglalkozik. Engedjék meg, hogy egy részletet idézzek a 14 oldalas munkából:

„A vulkánféle erő, a föld alatt elrejtve lappangván, mintegy figyelmeztető jelként hirdeti romboló küzdelmét nagy mélységből felható zörej által. A zörejjel egy időben, vagy ezt néha kevéssel megelőzve, néha követve, egyes lökések kisebb-nagyobb kiterjedésben megrendítik a földet. A lökések néha valóságos földrengésig fokozódnak. Most rémítő robaj és az egész hegynek megrendítése azt szokták jelenteni, hogy az ellenfeszülő boltozatnak utolsó ereje legyőzetett. Legott engedni kezd a vulkán hatalmának, és iszonyú durranással a levegőbe röpíttetik, mintegy jeladásul, hogy megkezdődött egyike a festőileg legnagyobbyszerű, de egyúttal legborzasztóbb tüneményeknek.”

1856-ban, ugyancsak a Család Könyvében jelenik meg újabb írása *Neptunizmus* címmel. Először is magyarázattal tartozom a címet illetően. A neptunizmus ma már túlhaladott földtani irányzat, amely minden kőzetet vízi eredetűnek tekint. Nos, 143 évvel ezelőtt még elfogadott nézete volt a földtannak, és dr. Menner Adolf 20 oldalt szentelt munkájában ezen irányzatnak. Írását így kezdi:

„Ha földünkön semmiféle vizek nem volnának, úgy hiányoznék rajta ama leglényegesebb egy föltét, mely a szerves világ elő-

teremtése által az embert ama nézetre jogosíthatá, hogy ő a földi alkotások végczélja. Hiányoznának az élet ama nagyszerű út- és visszerei, mellyek a tengerből eredvén, hatalmas ívekben a levegőbe emelkednek, meg lebocsátkoznak a szárazokra, hol számtalan kisebb-nagyobb ágra bontva, tápszert gyűjtenek, sejtet ébresztenek, életet fejtenek. A buja növényleplezet helyett gyászos kietlenség borongna földünk kopár sziklamezőin és bérczein, valamint néma holdunkon, az éj eme rejtélyes varázsán. Hiányoznának a réteges kőtömegek különféle fajai, mellyek a granithoz hasonló anyagok alkatrészeiül tekinthetők, s ebből kilügzés által nyeretvén, külön-különvalva a föld felületén, mint valamely könyv levelei kiterítvék. Megemlíjtük a hatalmas varla vagy kovarcz és az ezzel rokon kőtelepeket, mellyek itt-ott több ezer láb magasságúak, továbbá az agyag- és mészkőrétegeket.”

Ír a víz megjelenéséről a Földön, a föld alatti vizek elhelyezkedéséről, a gejzírek működéséről és még sok más dologról, mely a vízzel kapcsolatos.

Érdeklődése a csillagos ég felé fordul. Elsősorban legközelebbi szomszédunk érdekli. 1858-ban jelenik meg a Család Könyvében *A Hold* című tanulmánya, melyben ismerteti a Föld kísérőjének méreteit, mozgását, a Földtől való távolságát, hőmérsékletét. Leírja, hogy élet nem lehet rajta, mert nincs víz a Holdon, és a hang sem terjed, mert nincs levegő. Ami ebben a dolgozatában figyelemre méltó, az az, hogy állítása szerint a Hold különféle fázisai és delejes hatása befolyásolja a földi időjárást.

„A Hold időjárást befolyásoló erővel bír.” — írja és egy egész évi edelényi meteorológiai megfigyelését közli állításának bizonyítására. Ezzel a témával előtte tudományosan nem foglalkozott senki, csak népi megfigyelések voltak, de azokat nem vették komolyan.

Dr. Koppány György neves meteorológus Menner Adolf állításával kapcsolatban a következőket írja:

„A Hold-fázisok és a csapadék (vagy felhőzet) közötti összefüggést sikerült kimutatnia sok tízezer adatot magába foglaló megfigyelési adattal. A kérdést Európa számos országában megvizsgálták, elsősorban a Földközi-tenger körzetében lévő országokban. Így Spanyolországban, Olaszországban, Franciaországban, Görögországban, az utóbbi időben pedig az Egyesült Államokban is sikerült kimutatni az összefüggést a Hold-fázisok és a csapa-

dék között. Mindezek után úgy vélem, akkor járunk közel az igazsághoz, ha a Hold-hatást úgy tekintjük, mint azon számos tényező egyikét, mely az időjárást befolyásolja.”

Az írásában közli a borult napok számát Edelényben a Hold különböző állásában, valamint a zivatarok számát. Egy helyen a következőket írja:

„A közönséges ember, távol a nagy tengerek valamennyi partjától, a szárazok belsejében, csak homályosan véli felismerhetni a Hold befolyását az időjárásnak határozottan föllépő változásaira; nyílt világtenger partlakosa ellenben kétségtelen vonásokban látja naponként ezen befolyást. A tenger ugyanis szabályszerű időközben naponként kétszer emelkedik, és hullámtöréssel verődik saját partjaihoz: ez a dagály neve alatt ismert tünemény; és ismét naponként kétszer visszadűl ugyanazon szabályszerű időközben: ez az úgynevezett apály. Ez a Hold keltével és lenyugtával, a dagály pedig felső és alsó tetőzésével esik össze. E szerint az egyik dagály és a legközelebbi apály között 6 óra, 12 perc, 37 másodperc; az egyik dagály- vagy apálytul pedig a legközelebbig 12 óra, 25 perc, 14 másodperc telik el, miután egy holdnap 50 perc és 28 másodpercczel hosszabb, mint a napnak hasonnevű körszaka.”

Az edelényi cukorgyári munkások és más környékbeli páciensek vizsgálata során sok tapasztalatot szerez az ágsérülésekkel kapcsolatban. *Az agynak némely boncz-életteni viszonyairól* címmel jelenik meg írása először egy bécsi orvosi lapban, majd 1861-ben az Orvosi Hetilap hasábjain közlik.

Helyi vonatkozása miatt az egyik betegének ellátásáról idézek írásából:

„Domonkos János 37 éves izmos testalkatú napszámos a cukorgyárból, 1858. január 16-án ittas állapotban verekedés alkalmával fején baltával megsebesítettett. ... A következő nap alkalmam volt őt megvizsgálni, s a következőket észlelém.” Ezek után részletesen leírja a seb helyét, állapotát, a páciens magatartását, majd így folytatja: „A betegnek arczkifejezése buta, beszéde megakadályozott, hallása nehéz. Minthogy megsebesítettése előtt a cukorgyárban dolgozott vala, kipuhatoltam, hogy az említett működések azelőtt sértetlenek valának... A szótlanúság a sérelemnek kö-

vetkezményes baja volt, a falcsontnak behorpadása nyomásra mutatott, mely alatt az agynak részletes működése szenvedett. Az akarat szabad volt, de úgy látszott, mintha a beszéd és akarat közötti vezető híd zárva lett volna.”

A férfin műtétet hajtott végre, a behorpadt csontdarabot eltávolította, majd leírja a beteg állapotának fokozatos javulását, és írását a következőkkel zárja:

„Kiegészítésképpen meg legyen említve, hogy az egyén azóta néhány nehézköri rohamokban szenved, melyek már régtől nem mutatkoztak többé. A felgyógyult férfi azóta erős, egészséges, s jelenleg mint fűtő dolgozik a cukorgyárban.”

Írásában más, Borsod vármegyére vonatkozó adat is található.

A fent ismertetett írásával kapcsolatban idézem dr. Tass Gyula ideggyógyász főorvos véleményét, melyet dr. Gyárfás Ágnes publikált a Sztetoszkópban megjelent, Menner Adolfról szóló írásában.

„Hogy az agy szürke és fehér állományból áll, azt Vesalius óta tudja az orvostudomány, hogy az idegrostok az idegsejtek nyúlványai, azt 1840-ben Hannover leírta, de hogy az idegsejt és a hozzá tartozó idegrostok nemcsak anatómiai, de működési egységek is, azt Menner előtt nem tudták, legalábbis nem írták le.”

Menner Adolf állandóan búvárkodik. A váltóláz okainak kutatása felé fordul. Szembehelyezkedik az akkori téves feltevéssel, mely szerint ezt a betegséget idegbaj, vagy a máj és epe betegségének tartották és így is tanították. *Adalék a váltóláz tanához* című tanulmányában azt írja, „A betegségnek rejtélyes okai vannak.” Csak jóval később fedezi fel egy angol orvos, hogy a maláriát egy szúnyogfajta csípése okozza.

Figyelme ismét a Hold felé fordul. A holdkórral foglalkozik, keresi annak okát.

A betegséget a Hold periódusaival hozza összefüggésbe. Az Orvosi Hetilap 1865-ben öt részben közli a témáról szóló tanulmányát *A holdkór-ok* címmel. A cikkben két általa szerkesztett ábrát is közöl állítása bizonyítására.

A következőket írja: „Ép oly kevés érdeklődéssel bír előttünk egy más neme az idevágó észleleteknek, melyeknek helyességeért újabb kori orvosok kezeskednek. Ha Reil szerint a hold

Batáviában a matrózoknál nappali vakságot idéz elő; ha Balfour azt állítja, hogy a holdvilágban alvás Keletindiában sokféle betegséget okoz; ha Jürg a hold sugaraival egy nemét a csúznak, dagadt arcot, fejfájást, gyomorhajókat akar okozati összefüggésbe hozni, komolyan erősítvén, mikép az óvatossági szabályok könnyelmű elhanyagolása miatt, a hold sugarai arcán és kezein súlyos bajokat eredményeztek, úgy valóban zavarba ejtetünk, valjon az ilyféle káprándos nézetet nem kell-e szintén valamely holdkór-féle betegségre magyaráznunk. Mindenesetre nagy kár, hogy e mesék és mondák a pozitív tudományra nézve semmi értékkel nem bírnak; mert kiválólag alkalmasak volnának nemcsak a holdnak a szerves világra befolyását megerősíteni, hanem egyhangúlag be is bizonyítani, hogy ezen hatást semmi egyéb tulajdonságban, mint annak fényében kell keresnünk.

Végre még az idegkórnak egy nemét említem meg, mely holdkór elnevezése alatt lévén ismeretes, oly gyakran észleltetett, mégpedig néha igen hiteles férfiak által, kik azt a hold befolyásából származtatták le, miszerint ezen állítás valóságát kétségbe vonni semmi alapos okunk nincsen, habár annak megerősítésére még szorgalmatos és tudományilag kielégítő nyomozások kellenek.”

Egy betegét Edelényben évekig megfigyelés alatt tartja, feljegyzéseket készít állapotáról. Azt írja „...a Hold-befolyás 10 évi időszakhoz van kötve, s hogy ennél fogva a legközelebbi rohamok 1864. évben (tehát már 1854-től kezeli és figyeli a betegét) fognak bekövetkezni. S valóban nem csalódtam. A szenvedő két napi ideges nyugtalanság után ismét görcsöktől lepetett meg, melyek ellen már több órával a roham előtt — melyek bekövetkeztét előre érezte — hólyaghúzót alkalmazott.”

Még két munkájáról tesz említést a Pallas Nagy Lexikona: *A tudás hatása* (1886) és *Az atomok szerkezete* (1892) címűről, ezeket azonban még nem sikerült megtalálnunk.

*

150 éve született báró Radvánszky Béla

(Részlet Zsilinszki Mihály Báró Radvánszky Béla tiszteleti és igazgató tag emlékezete című munkájából, melyet a Magyar Tudományos Akadémia 1907. április 29-iki összes (plenáris) ülésén olvasott fel.)

Azon szerencsések közé tartozott, kiknek családja százados érdemei és alkotásai biztos alapul szolgáltak a késő unokák akadály nélküli fejlődésére és általános működésére. Zólyom vármegyének polgári és egyházi dicső története összenőtt a Radvánszkyak közhasznú tevékenységével. Sőt a családnak nem egy tagja ott küzdött, ahol a hazának sorsa, a nemzet léte és némléte felett kellett dönten. Némelyek a hősök babérkoszorújával, mások az eperjesi véstörvénytörvényes mártírok szenvedéseivel, míg egyesek a tudomány és művelődés iránti lelkesedéssel tűntek fel. E kiváló magyar család tagjai nem úgy nőttek fel, mint az erdők százados tölgyei, melyek észrevétlenül nőv, lettek hatalmasakká. Ezek a közélet viharainak zajában, kiemelkedve a köznapi társak fölé, a családi kör szentélyén kívül ott tündököltek, ahova a haza szent érdeke hívta őket. Szinnyey József korszakos munkájában, mely a magyar írók életrajzait és műveit ismerteti, nem kevesebb, mint tizenegy író említ, akik a Radvánszky-családból származtak.

Béla gyermekkorától fogva kiváló érzékkel bírt a történelem iránt. Születése olyan időre esik, melyben a magyar nemzet elkeseredett önvédelmi harcot folytatott Ausztriával és a vele szövetséget Oroszország nyers hadaival. Atyja Radvánszky Albert, anyja Bárczay Karolina. Ennek a szerető anyának gondjai alatt nőtt fel, mivel atyját már nyolc éves korában elveszítette. A páratlan jó anya, derék nevelők segítségével magára vállalta a házi nevelés terhes, de áldásos feladatait és kötelességeit. Fiait: Gézát és Bélát saját szemei előtt akarta látni, hogy értelmüknek és kedélyüknek irányát ő határozhassa meg. Mert a világosi katasztrófa után bekövetkezett gyászorszakot s ennek nyilvános iskoláit nem tartotta alkalmasoknak a valláserkölcsei és hazafias erények ébresztésére és megerősítésére.

Csak mikor az abszolutizmus sötét felhője elvonult hazánk egéről, amikor gyermekeinek a hatvanas években a főgimnáziumi osztályokba kellett lépniök, akkor határozta el magát az anya arra, hogy fiait a budapesti nyilvános protestáns iskolákba adja. Az V. és VI. osztályokat az ág. hitv. evangélikusoknál, a VII. és VIII. osztályokat pedig az ev. ref.

főgimnáziumban végezték, ahol Gönczy Pál, az ismert jeles író és későbbben egyetemi tanár; egy ideig Thaly Kálmán, akkor költő és historikus, Géresi Kálmán tanár, most középiskolai főgazgató, és Molnár Aladár, a korán elhunyt miniszteri osztálytanácsos és országgyűlési képviselő kezei alá kerültek.

Radvánszky Béla az érettségi vizsgának letétele után, a közélet terén nagy érdemeket szerzett nagybátyjának, a zseniális Radvánszky Antalnak, a negyvenes években hírneves követnek, majd Zólyom vármegye főispánjának befolyása alá került. Ez egészsíttette ki és fejezte be az anyai gyöngéd nevelést; ez vezette be a közélet küzdő terére Bélát, midőn ez Németországban, Belgiumban, Franciaországban és Itáliában tett nagy tanulmányútját befejezte.

Tanulóéveinek korszaka az alkotmányos szabadság és függetlenség visszaszerzésének pezsgő időszaka volt, mely felvillanyozó hatást gyakorolt a serdülő ifjúságra. Deák Ferencnek föllépése, az emigráció tevékenysége, a királynak a nemzettel való kibékülése, megkoronáztatása, a parlamenti élet zaja új életet, új korszakot teremtett, mely alkalmat adott az ifjúság hazafias érzelmeinek érvényesítésére, tehetségeinek kifejtésére és a haza felvirágoztatásának előmozdítására.

Ebben az eleven pezsgő életben nagy szerepe volt Radvánszky Antalnak is, aki rendkívüli lelkesedés ünnepei között foglalta el ismét Zólyom vármegye főispáni székét, s azzal együtt a vármegye, a vármegyei élet irányítását is. Mindennek tanúja és szemlélője volt a szelíd lelkű Radvánszky Béla, aki nagybátyjának közéleti szereplését szeretettel és bámulattal kísérte. Már akkor csendes elvonultságban kezdett az irodalom iránt érdeklődni; és egyúttal a közélet fejleményeit is nagyobb érdeklődéssel kísérni. De egy ideig távol tartotta magát a közélet zajától.

Egészen otthon érezte magát nemcsak bresztercebányai főpapi rezidenciájában, hanem a Besztercebánya tőszomszédságában álló radványi ősi kastélyban is. Valóban megható és felemelő látvány volt együtt látni e helyen az ország kiváló történettudósainak seregét az egyházmege és a polgári vármegye főnökeinek

Egy-egy érdekesebb és kimagaslóbb korszak embereinek házi foglalkozása és családi élete annyira érdekelte, hogy szinte megfledkezett a jelenről és az ő családi és gazdasági érdekeiről is. Ez a tudós történész szenvedélye, mely egész írói pályáját jellemzi, s melyet az ő magas társadalmi osztályához tartozó urak közül kevesen tudtak megérteni, még kevesebben kellően méltányolni. Annál nagyobb tisztelettel és szeretettel

vették őt körül a magyar szakszerű történétírók. Jól jegyezte meg egyik társunk, hogy Radvánszky Béla úgy vétette magát körül tudósokkal és történészekkel, mint egykor Mátyás király. A különbség csak az, hogy Mátyás király tudósai többnyire idegenek, olaszok voltak; Radvánszky tudósai pedig tisztán magyarok, akiket nem udvari fény és pompa, hanem a magyar történelem szeretete hozott össze.

Levéltári kutatásait éppen az teszi becsessé, értékessé, hogy a régi magyar családi élet, a háztartás és ezzel kapcsolatban művelődésünk apró, de felette tanulságos adatait gyűjtögette és külön osztályokba sorozta. Belebonyolódott az egyes családok és nemzetségek leszármazásának tömkelegébe, a címerek, oklevelek és egyéb történelmi ereklyék vizsgálatába. Valahányszor egy-egy ismeretlen irodalomtörténeti nevezetességre bukkant, mindannyiszor erős vágy fogta el annak nyilvánosságra hozatalára.

Legotthonosabban érezte magát azonban a Magyar Tudományos Akadémiában, a Történelmi, a Régészeti, Heraldikai és Genealógiai Társulatokban. Ez utóbbit ő alapította meg 1883-ban. A Történelmi Társaság már 1874-ben, huszonnégy éves korában, választmányi tagsággal tisztelte meg, míg az Akadémia öt év múlva, 1879-ben, május 22-én iktatta tagjainak díszes sorába, mint levelező tagot.

Székét 1882. évben „Régi magyar ékszerek” című tanulmányával foglalta el, mely azonban csak egy kis mutatvány abból a gazdag művelődéstörténeti anyagból, melyet hosszú időn át nagy fáradsággal gyűjtött össze különféle levéltárakban.

Az 1887. évi nagygyűlés tiszteleti taggá választotta; 1891-ben már az igazgató-tanács tagjává lett és a legutóbbi elnökválasztásnál a tagok tekintélyes része neki szánta az elnöki széket is.

Aki valaha megfordult az ő boldog családi körében Sajó-Kazán és élvezte páratlan vendégszeretetét, s néhány napi ottmúlás közben megnézte értékes nagy könyvtárát, levéltárát, annak ritkaságait és be rendezését: az egyszerre tisztában volt Radvánszky Bélának egész lelki-világával.

Ez volt az ő legkedvesebb tartózkodási helye, ahol magánóráiban — menten a családi gondoktól és a gazdálkodás napi kellemetlenségeitől — el-elábrándozott a múltak dicsőségéről és a jövőnek teendőiről.

Ez volt az a hely, ahol leghívebb barátait, kik az ő irodalmi munkásságát méltányolták, fogadta, s velök további irodalmi terveit közölni szerette. Ez volt az ő falusi magányának pantheonja, mely nevezetessé-

geivel, ősi kincseivel elfeledtette vele a nagyvárosok fényét és a főúri társaságoknak gyakori léhaságait. Egyszerű faluját tudományos várossá varázsolta át, ahol ritkán nélkülözte az országos könyvtárak forrásait.

Időközben számtalan apróbb cikk jelent meg tőle részint a Századokban, részint az Archeológiai Értesítőben, részint a Történelmi Társaságban, részint pedig a Turulban és az akadémiai Emlékbeszédek között. Koronként kiadott egy-egy önálló kötetet, melyből a közönség meggyőződött céltudatos munkálkodásáról.

Az ő legnagyobb öröme az volt, amikor azt hallotta, hogy művét fent és lent szívesen olvassák; mert ebből azt következtette, hogy a múltak iránti érzék nem veszett ki a jelen nemzedék lelkéből. Ma is szívesen olvassa a nemes ifjúság; mert valóban, semmi nem lehet becsesebb és érdekesebb, mint látni az ősök szokásait és erkölceit és a nehéz körülmények közötti magatartásukat.

Ezt a nemzetet a sors idevetette Európának majdnem közepére idegen népelemek közé, hogy megmutassa életrevalóságát, hogy küzdjön a maga és a vele együtt élő nemzetiségek szabadságáért és jólétéért. És, hogy ebben a helyzetben, a szláv, német és török elemek között, oly sokáig küzdve a XVI. és XVII. századok viharai között fenn tudta magát tartani, az valóban a csodák sorába tartozik. Ez csak úgy történhetett, hogy nemzeti egyéniségének megtartása mellett alkalmazkodni tudott az európai műveltséghez; és hogy megértve a kor szellemét a másfajú népekkel szemben, öröklött tulajdonai mellett nemzeti fölényét, erkölcsi és értelmi felsőbbségét megőrizte.

Radvánszky Béla érdemei nem merültek ki csupán irodalmi munkásságban. Ő jelentékeny szerepet viselt a közélet különböző munkatevékenységeiben is; jelesül a politikai, egyházi és társadalmi téren.

1875-ben, huszonhat éves korában megválasztották országgyűlési képviselőnek a szliácsi kerületben; később, kerületét Grünwald Bélának engedve át, a korponai kerületbe ment át. Nem tartozott az úgynevezett nagy szónokok és szerepelni vágyó politikusok közé; de azért pontosan teljesítette kötelességét az osztályok és bizottságok ülésén. Nyolc éven át volt országgyűlési képviselő.

1882-ben, ősi szokás szerint, nagy ünnepek között iktatták be főispáni székébe Besztercebányán.

Ki ne óhajtana azt mindennap, hogy Magyarország egységes és hatalmas legyen! Ehhez járulni hangyaszorgalommal és kitartással, ez legyen feladatunk!

Mikor tíz évi főispáni működés után a közpályáról visszavonult, a vármegye közönsége őszinte fájdalommal búcsúzott el tőle.

Mikor a fényes múlttal bíró báró Vay Miklós koronaőr kidült a haza sorsát intéző férfiak sorából, a nemzetet képviselő törvényhozás mindkét háza egyhangúlag báró Radvánszky Bélát emelte a koronaöri magas állásra.

1887. október 9-én foglalta el székét az evangélikus egyetemes egyházi gyámintézet élén, mely tisztét húsz éven át töltötte be.

Hasznos tevékenységben lefolyt életében elfoglalt fényes állásai és nagy tudása dacára ő szerény emberek és családi élet boldogságát élvező férfiak közé tartozott. Feltűnni nem akaró, zajtalan, munkás élet volt az ő eleme. Egész megjelenése megnyerő és rokonszenves. Ünnepeket elől szeretett kitérni; de ahol magas állását kellett képviselnie, ott főúri tekintéllyel és fénnel lépett fel.

A dohánytermelés, a szőlészet és lótenyésztés terén széleskörű ismeretei voltak.

Családi körén kívül legjobban érezte magát tudós emberek társaságában. Távol volt tőle minden nagyúri gög és nagyuraknál gyakran tapasztalható leereszkedési mód, mely a polgári körökre mindig sértőleg hat. Az írók és tudósok társaságát szívesen felkereste, s örömmel részt vett gyűléseiken. A Magyar Történelmi Társulat, az Akadémia első osztálya, a történelmi és irodalomtörténeti bizottságaira szívesen felutazott Budapestre.

Dolgozott szorgalmasan és fáradhatatlanul, míg a véletlen és váratlan halál néhány nap alatt véget nem vetett munkás életének 1906. május 1-jén.

Ne csodálkozzék senki, ha Radvánszky Béla annyira elmélyedt a XVI. és XVII. század nemesi és főúri családok társadalmi és családi életének tanulmányozásában. Ezeknek jelleméből, szokásaiból, erkölcséből, erényeiből és bűneiből akart ő következtetni a mai magyar nemzet életrevalóságára és további haladására. A nemzet függetlenségi és vallási szabadság érzelve akkor is éppoly erősen hatott, mint ma. És aki Radvánszky Béla irodalmi műveit átolvassa, az kétségtelenül azt az örömdetes tanulságot merítheti belőlük, hogy őseink a XVI. és XVII. században is erősen meg voltak győződve arról, miszerint a szabadság és függetlenség aspirációi mellett nemzetünk európai hivatását csak úgy töltheti be, ha jó erkölcsökben és az értelmiség fejlesztésében, lépést tart a világ más haladó nemzeteivel.

Radvánszky Béla az általa felkutatott adatokkal hatni akart nemzetére. Ő ezeket az adatokat szövétnélkül használta fel, hogy velük a múltnak képét és a haladás útját megvilágítsa, és ezt oly kincsül hagyta ránk, melyből gazdag tanulságot meríthet magának a hálás utókor.

Áldott legyen emlékezte!

*

A Martinkó András–díj 1999. évi átadásáról

A Szuhogyon született nyelvész, irodalomtörténész emlékére a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete alapított díjat három évvel ezelőtt. A Martinkó András halálának tizedik évfordulóján megtartott díjátadási ünnepségre meghívták a szuhogyi Általános Iskolát is, amely 1996-ban felvette a település neves szülőtte nevét.

Az 1999. január 30-án megtartott ünnepségre 44 fős küldöttség utazott fel Budapestre. Tanárok, diákok, a szülői munkaközösség, a helyi Közművelődési Egyesület, az önkormányzat, az alapítvány képviselői, valamint Martinkó András Szuhogyon élő rokonai tettek eleget a meghívásnak. Az edelényi művelődési intézmény képviselője is jelen volt.

A délelőtti órákban a Farkasréti temetőben nyugvó Martinkó András sírján helyeztek el koszorút, majd múzeumlátogatással töltötték el a díjátadásig hátralévő időt.

A díjátadásra 14 órakor került sor az Eötvös Kollégiumban. Tarnói László vehette át az idei díjat Korompai Jánostól, Martinkó András egykori munkatársától, az Értékkételek a magyarországi német nyelvű irodalmi életben a XVIII–XIX. század fordulóján című tanulmányáért.

Az ünnepség keretében Szörényi László professzor, a Martinkó András–díj kuratóriumának elnöke méltatta Martinkó András emberi és tudósi nagyságát.

Az ünnepségen jelen volt Martinkó András két lánya, Martinkó Eszter és Martinkó Mária is.

*

Béres János: 25 éves az Edelényi Hagyományőrző Népdalkör

A Pávakört 1974. január 27-én szervezte meg Slezsák Imre, az akkori könyvtárigazgató. Első összejövetelüket 1974. február 4-én tartották. Működési helyük induláskor a Járási Könyvtár, majd a régi kultúrház volt. Utána a meleget és zongorát adó gimnáziumban, majd felépülése után az Ifjúsági Házban tartották a próbákat, s felvették a Népdalkör nevet. A Pávakör vezetője kezdettől fogva Béres János volt 13 éven át, de 20 éves tagsága alatt azután is segítője maradt a körnek. Utána Kalocsai István lett a Népdalkör vezetője, de 1989-ben mind a karvezetéséről, mind 15 éves tagságáról lemondott, mivel gyermek citerazenekear vezetését vállalta. Ekkor megszakítás következett be a Népdalkör életében, majd 1991-ben Slezsák Imre újrászervezte a kört, most már Hagyományőrző Népdalkör néven, s egy ideig ismét a könyvtárban működött. A kör vezetője, a már 1986 óta tag Dobi Zoltánné lett, aki ma is vezeti a kört. Működési helye a Rendezvények Háza.

A népdalkör fenntartója kezdetben a könyvtár, majd az egykori kultúrház, Kurucz András vezetésével. További fenntartója az Ifjúsági Ház Kalocsai István vezetésével, akit Bertalan József, majd Hadobás Pál váltott fel. Újjászervezéskor ismét a könyvtár lett a patrónusa. Jelenlegi fenntartója a Városi Rendezvények Háza és Könyvtár, Laki-Lukács László igazgató vezetésével.

Slezsák Imre a Pávakört a Hazafias Népfront szellemében hozta létre, s az akkor kitűzött cél ma is él, teljesül: a népzenei hagyományok ápolása; népdalok tanulása, gyűjtése, terjesztése; társadalmi ünnepeken, műsoros estéken fellépésekkel a program színesebbé, szórakoztatóbbá tétele; az egy közösséghez való tartozás vágyának kielégítése a közös munkában, közös szórakozásban.

A célkitűzésnek megfelelően a 25 év alatt megtanultunk több száz dalt, amit legtöbbször dalsokrokban adtunk elő.

Felléptünk helyben, kis falvakban és nagy városokban, például Balmazújvárosban, Miskolcon, Budapesten, többször Szlovákiában Szepsiben, Somodiban is. *Összesen 36 településen 176 alkalommal léptünk fel.*

Minősítéseken négyszer ezüst fokozatot nyertünk. Egyszer szerepeltünk a tévében, többször a Miskolci Rádióban.

Érdekességként megemlítjük, hogy fellépéseink száma néhány helyen a következő volt:

Edelény	92
Aggtelek	9
Borsodszirák	7
Damak	6
Mezőkövesd	5
Jósvafő	4

A kör létszáma a 25 év alatt 17 és 28 fő között ingadozott. A helyi kiváló kórusok elszívó hatása kedvezőtlenül hat a népdalkörre. A 25 év alatt sokan kiöregedtek, meghaltak, megbetegedtek. Jelenleg a népdalkör fiatalodóban van. Érdemes megemlíteni, mert ritkaságszámba menő, hogy egy családból három generáció énekel együtt a körben: gyermek, szülő, nagyszülő.

Edelényben nagy a lakosság fluktuációja, így a népdalkörünkben is az. A sok helyről származó lakosság a mi dalkincsünket is gazdaggá teszi. Ez a dalkincs segítette elő azt is, hogy Béres János: Kiöntött a Bódva vize... c. népdalgyűjteményét 107 dallal gyarapította, s így lehetővé tette a könyv kiadását, ezzel a helyi gyűjtésű dalok felhasználását, terjesztését. Népdalkörünkben sok volt, és ma is sok a nótafa.

A közösségi életünkre jellemző, hogy megünnepeltük a tagok névnapjait, farsangkor táncos összejöveteleket tartottunk, amelyekre vendégeket is hívtunk. Részt vettünk lakodalmakon, temetéseken. Több népdalkörrel tartottuk a baráti kapcsolatot, akikkel kölcsönösen meghívtuk egymást szíves vendéglátásra.

A 25 év alatt többször volt citerazenekarunk, vagy népi zenekarunk Antal Béla népzeneész vezetésével.

Legrégebbi tagjaink:

- Pásztor Istvánné (1974)
- Sándor Jánosné (1975)
- Kádas Jánosné (1976)
- Pejkó Andrásné (1982)
- Dobi Zoltánné (1986)
- Fazekas Jánosné (1988)

Dalkörünk nőtagjainak eddig több öltöny szép ruhája volt, amelyek anyagát a Hazafias Népfront, az Alkotmány MgTsz, az Ifjúsági Ház, az FMSZ és társadalmi szervezetek vásárolták, és vagy a ruhagyár, vagy a tagok varrták meg. Egy esetben a hevesi ruhagyárban hímezte ki és varratta meg az Ifjúsági Ház. A jelenlegi női ruhának népi hagyomány az alapja. A férfiaknak a nők ruhaanyagából készült zöld mellényük van, fehér parasztinggel.

Azok névjegyzéke, akik huzamosabb ideig tagjai voltak a népdalkörnek, de magas koruk, betegségük, vagy egyéb ok miatt kimaradtak:

1. Almási Miklósné
(volt Jóczik Bálintné), Damak	16. Kleszó Katalin
2. Antal Béla	17. Molnár Istvánné
3. Asztalos István	18. Nagy Márta
4. Balázs Antalné	19. Pásztor János
5. Béres János	20. Slezsák Imre
6. Buczkó Lajosné, Dusnok	21. Slezsák Imréné
7. Darmos Sándor	22. Suszter Jánosné, Dusnok
8. Deli Margit	23. Suszter Jenőné
9. Drótos Istvánné	24. Szabados József
10. Fási Gyula	25. Szabados Józsefné
11. Földi Istvánné	26. Takács Irén
12. Kalocsai István	27. Tamás Ferencné
(volt Kozák Istvánné)
13. Kádas Istvánné	28. Tomolya László
14. Kelemen Katalin	29. Varga Jánosné
15. Kleszó Andrásné	

Az elhunytak névjegyzéke:

1. Antal Pálné	8. Magyar János
2. Balázs Antal	9. Magyar József
3. Békési Miklósné	10. Molnár Mihály
4. Dobos István	11. Tomori Gyula
5. Dudás Jánosné	12. Tóth György
6. Hajzó Béla	13. Tóth Józsefné
7. Héri Istvánné	

A jelenlegi tagok:

1. Dobi Zoltánné <i>körvezető</i>	11. Horkay Barnabásné
2. Almási Mónika	12. Kádas Jánosné
3. Cifrák Jánosné	13. Nagy Barnabásné
4. Csízi Jánosné	14. Pacsai Lászlóné
5. Dobi Sándorné	15. Pásztor Istvánné
6. Dobi Tamás	16. Pejko Andrásné
7. Dobi Zoltán	17. Puskás Béláné
8. ifj. Dobi Zoltán	18. Rozman János
9. Fazekas Jánosné	19. Sándor Jánosné
10. Fridel Károlyné	20. Zsigrai Illés

*

20 éves az Edelényi Férfikórus

A kórus 1979-ben alakult, többségük nyugdíjas. Már 1980-ban országos minősítő hangversenyen vett részt Sárospatakon. „Ezüstkoszorú Diplomával” minősítést szerzett. Ez óriási ösztönzéssel volt a kórus tagjaira, egyre többet szerepeltek a városkörnyék községeiben és a megye határain túl is.

Négy alkalommal vettek részt a szövetkezeti kórusok területi bemutatóin, 1981-ben az országos fesztiválon is. A Vándor Sándor Dalfesztivál területi bemutatói után meghívást kaptak a budapesti záróhangversenyre. Második minősítő hangversenyükön Nyíregyházán ismét „Ezüstkoszorú” minősítést szereztek.

A számos hazai szereplés után 1984-ben háromnapos csehszlovákiai vendégszereplésen mutatkoztak be sikeresen.

Részesei voltak a Szerencsen megrendezett Országos Férfikari Találkozóknak. Három alkalommal szerepeltek az aggteleki cseppkőbarlang hangversenytermében rendezett nemzetközi kórustalálkozón. 1989-ben Nyírbátorban, 1994-ben Gyulán, 1997-ben Tiszaföldváron „Arany” minősítést szereztek. 1989-ben nagy sikerrel mutatkoztak be a kárpátaljai magyarok előtt. Az utóbbi négy-öt évben a kórus repertoárja jelentősen kibővült, s egyre több meghívásnak tesznek eleget, számos egyházi rendezvényen, templomi hangversenyen vesznek részt.

1993 januárjában az Amatőr Gála megyei bemutatóján szerepeltek sikerrel.

1998 októberében „PRO URBE EDELENY” díjat kaptak.

A kórus tagjai:

Karnagy: Vaszilko Ferenc
Zongorakísérő: Kalocsai Lilla

Barna Miklós	Kiss Lajos
Béres Tibor	Kovács Lajos
Bodnár János	Kurucz András
Boros István	Majoros József
Csikja Zoltán	Nagy Lajos
Demjén János	Nagy R. László
Fodor Ferenc	Orosz István
Galambos László	Poller Sándor
Gresó Tibor	Szalóczi Zoltán
Kalocsai István	Tiszolczki István
Kaszics Mihály	Toma István
Kiss András	Tóth János
Kiss János	

Elhunyt kórustagok:

<i>Dobos Miklós</i>	<i>Magyar János</i>
<i>Fazekas Bertalan</i>	<i>Magyar József</i>
<i>Görgei József</i>	<i>Mezei János</i>
<i>Joó Vencel</i>	<i>Szalóczi Sándor</i>
<i>Lukács János</i>	<i>Szokol Pál</i>
	<i>Viszlai Béla</i>

*

A borsodi református templom
Fazekas Péter rajza

A Bódva mente 1999. évi évforduló–naptára

Összeállította: Hadobás Pál és Laki-Lukács László

225 éve született

CSERMÁK ANTAL

* ?, 1774

† Veszprém, 1822. október 25.

Zeneszerző, hegedűművész, a virtuóz verbunkos triász (Bihari János, Lavotta János) harmadik tagja. Gróf Dessewffy Ferenc vendégeként 1820-ban Edelényben játszik, vendégeskedik.

* * *

365 éve született

idős KÖLESÉRI SÁMUEL

* Nagyvárad, 1634

† Debrecen, 1683. július 16.

Református lelkész, egyházi író, 1659-től 1668-ig Szendrőben szolgált.

* * *

225 éve halt meg

IPACH FERENC XAVÉR

* Edelény, 1722. október 22.

† Kassa, 1774

Jezsuita paptanár, egyházi író

* * *

185 éve született

SOMOGYI LÁSZLÓ

* ?, 1814

† Szuhogy, 1890. március. 15.

Hites ügyvéd, volt megyei alispán, az edelényi járás országgyűlési képviselője. Publicista, költő.

* * *

150 éve született
SZEKRÉNYESSY ÁRPÁD

* Bp., 1849
† Borsod, 1917. április 12.

Borsodi birtokos, jeles közéleti férfit, a borsodi egyházközség főgondnoka, a templomi orgona készítettője (1906).

* * *

140 éve született
KAZAY GÉZA

* ? 1859
† ? 1935

Református lelkész, költő. 1890-től 1932-ig Lakon szolgált.

* * *

115 éve halt meg
SIMON JÓZSEF

* Miskolc, 1807
† Budapest, 1884

Református lelkész, utazó, író. Boldván is szolgált.

* * *

90 éve halt meg
FUTÓ MIHÁLY

* Boldva, 1835. február 2.
† ? 1909

Gimnáziumi tanár, szakíró.

* * *

JANUÁR

15 éve halt meg
Dr. EGYED ANDRÁS

* Edelény, 1913. november 30.
† Budapest, 1984. január 1.

Piarista paptanár, nyelvpszichológus, szakíró.

175 éve született

FINKEI JÓZSEF

* Szendrőlád, 1824. január 7.
† Sárospatak, 1872. december 20.

*Sárospataki református paptanár, tankönyvíró,
szótárkészítő (magyar–görög), műfordító.*

* * *

130 éve született

SCHOLTZ ÖDÖN

* Tornaszentjakab, 1869. január 27.
† Sopron, 1948. június 7.

*Ágfalvi evangélikus lelkész, országgyűlési képviselő,
egyháztörténeti író, szerkesztő.*

* * *

150 éve halt meg

RAGÁLYI TAMÁS

* Balajt, 1785. december 28.
† Parasznya, 1849. január 14. Eltemetve Balajton.

*Lapszerkesztő, politikus. Borsod vármegye hirneves követe.
A pozsonyi diétán: 1825, 1830.*

* * *

FEBRUÁR

10 éve halt meg

MARTINKÓ ANDRÁS

* Szuhogy, 1912. szeptember. 22.
† Bp., 1989. február. 1.

Nyelvész, irodalomtörténész.

* * *

110 éve született

KIS BENEDEK JÁNOS

* Gyöngyös, 1889. február 6.
† Edelény, 1965. december 18.

*1912-től Edelény római katolikus kántortanítója,
az Edelény monográfia (1930) írója.*

MÁRCIUS

150 éve született

RADVÁNSZKY BÉLA

* Sajókaza, 1849. március 1.

† Bp., 1906. május. Eltemetve Sajókazán.

Művelődéstörténész, politikus, könyvgyűjtő.

* * *

75 éve született

GYŐRI JÓZSEF

* Szabolcsveresmart, 1924. március 11.

† Miskolc, 1972. szeptember. 24.

1954-től haláláig laki református lelkész, papköltő.

* * *

30 éve halt meg

Dr. BORSOVAI LENGYEL GYULA

* Kondó, 1906. szeptember 11.

† Miskolc, 1969. március 31. Eltemetve Edelényben.

*Edelényi ügyvéd, sportember, helytörténeti kutató, író.
Az edelényi 1956-os eseményekben való részvétele miatt
börtönbüntetésre ítélik.*

* * *

ÁPRILIS

130 éve született

BERGER KÁROLY

* Edelény, 1869. április 24.

† Mogyoróvár, 1913. március 15.

Mezőgazdasági tanár, szakíró.

Édesapja

BERGER EMÁNUEL VENCEL

1834–1905

1860-tól 1883-ig az edelényi Mintagazdaság és Cukorgyár vezetője.

175 éve született

Dr. MENNER ADOLF

* Tata, 1824. április 28.

† Miskolc, 1901.

*Edelényi neves orvos 1854-től 1890-ig. 1848/49-i honvédorvos,
tudományos szakíró, megyei tisztiorvos.*

* * *

MÁJUS

105 éve halt meg

MIKLÓS GYULA

* Finke, 1832. november 26.

† Budapest, 1894. május 2.

Szőlész–borász, szakíró.

* * *

155 éve született

Dr. SÁGHY GYULA

* Edelény, 1844. május 8.

† Bp. 1916. szeptember 2.

Jogász, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, jeles jogi szakíró.

* * *

190 éve született

RAGÁLYI KÁROLY

* Borsod, 1809. május 15.

† Jákfalva, 1862. augusztus. 10.

Politikus, országgyűlési képviselő, Torna vármegye főispánja.

* * *

125 éve halt meg

JÉKELFALUSSY VINCE

* Múcsony, 1802. május 2.

† Róma, 1874. május 15.

Székesfehérvári püspök, egyházi író.

25 éve halt meg

KALÁSZ ELEK

* Tornaszentandrás, 1905. október 5.

† Bp., 1974. május 20. Eltemetve Tornaszentandráson.

Ciszterci rendi paptanár, egyháztörténész, helytörténeti kutató.

* * *

80 éve halt meg

PUKY GYULA

* Kükemező, 1840

† Bp. 1919. május 22.

Politikus, debreceni és Hajdú megyei főispán, kitűnő zenész.

Dr. Puky Endre politikus édesapja. Gyermekeveit Szendrőben tölti.

* * *

JÚNIUS

45 éve halt meg

Dr. KAÁLI GÉZA

* Szendrőlád, 1901. december 21.

† Edelény, 1954. június 2. Eltemetve Egerben.

Edelényi neves orvos, a háború előtti Edelény életének hű megörökítője.

Fotóit a Borsodi Tájház gyűjteménye őrzi.

* * *

85 éve született

KOVÁCS PÁL

* Szín, 1914. június 10.

† Salgótarján, 1992. december 11.

1943-tól 1982-ig színi református lelkész, helytörténeti kutató, író.

* * *

330 éve született

BOSSÁNYI FARKAS

* Szendrő, 1669. június 21.

† Göncz, 1726. augusztus 31.

Jezsuita paptanár, egyházi író.

JÚLIUS

110 éve halt meg

REVICZKY GYULA

* Vitkóc, 1855. Április 9.

† Bp., 1889. július 11.

Költő, író, esszéíró.

Az Edelény, a holtig hű szerető című verses elbeszélés szerzője.

* * *

AUGUSZTUS

90 éve halt meg

FUTÓ MIHÁLY

* Boldva, 1835. Február 2.

† Hódmezővásárhely, 1909. augusztus 6.

Református paptanár, pedagógiai író, egyháztörténeti író.

* * *

85 éve született

MAJTHÉNYI KÁROLY

* Edelény, 1914. augusztus 7.

† Szombathely, 1990. december. Eltemetve Tüskeszentpéteren.

Szobrászművész, a Zsennyei Művésztelep létrehozója.

* * *

60 éve halt meg

Dr. MURÁNYI LÁSZLÓ

* Edelény, 1877. február 14.

† Nyíregyháza, 1939. augusztus 14.

Ügyvéd, politikus.

* * *

120 éve született

BORSOVAI LENGYEL GYULA

* Rimaszombat, 1879. augusztus 27.

† Szendrőlád, 1939. december 26.

Szendrőládi református lelkész, író, „a Bódva völgye széphistóriása”.

25 éve halt meg

MARSALKÓ JÓZSEF

* Szalonna, 1915. szeptember 6.

† Mariden, 1974. augusztus 31. Eltemetve Tatabányán.

*Református lelkész, az Amerikai Kálvin Egyházkerület főjegyzője,
lapszerkesztő, egyházi író.*

* * *

SZEPTEMBER

30 éve halt meg

SZIGETHY FERENC

* Heves, 1892. augusztus 15.

† Miskolc–Tapolca, 1969. szeptember 5.

Református lelkész, költő. 1919-től 1928-ig Balajt lelkésze.

* * *

110 éve halt meg

RUEHIETL MIKLÓS

* Ozora, 1804. december 6.

† Boldog, 1889. szeptember 12. (Bódvaszilas)

*A szádvári uradalom gazdatisztje.
1835–1849-ig számos gazdasági szakcikke jelent meg a korabeli lapokban.*

* * *

90 éve született

DR. ZOMBOR ZOLTÁN

* Tomor, 1909. szeptember 24.

† ? 1978

Főiskolai tanár, szakíró.

* * *

90 éve született

KUN LAJOS

* Edelény, 1909. szeptember 26.

† ? 1993

Néptanító, helytörténész

OKTÓBER

80 éve született

Dr. KIRÁLY KÁLMÁN

* Ragály, 1919. október 14.

† Bp., 1978. május 18.

*Bőrgyógyász, egyetemi tanár, orvostudományi szakíró.
Király István irodalomtörténész testvére.*

* * *

NOVEMBER

10 éve halt meg

PÉCSI BERTALAN

* Császa, 1900. augusztus 24.

† Onga, 1989. november 10.

Az edelényi sportélet megteremtője, fő szervezője, helytörténeti író.

* * *

DECEMBER

25 éve halt meg

KÖVÉR PÁL

* Hajdúböszörmény, 1897. október 26.

† Miskolc, 1974. december 4.

*1928-tól 1970-ig zilizi református lelkész, egyházi író.
Balázs Győző miskolci papköltő sógora.*

* * *

90 éve született

Ecsegi KAZAI JÓZSEF

* Sajóecseg, 1909. december 8.

† Rudabánya, 1973. augusztus 16.

Borsodi lelkész 1935-ben, rudabányai református lelkész, író.

* * *

60 éve halt meg

BORSOVAI LENGYEL GYULA

* Rimaszombat, 1879. augusztus 29.

† Szendrőlád, 1939. december 26.

Szendrőládi református lelkész, író „a Bódva völgye széphistóriása”.

KÖNYVESPOLC

Bényei József

Menteni és őrizni: bátor emberek összefogása

A derék nem csupán az időtől nem fél. Ma annak, aki alkotni akar, az idő törvényei mellett meg kell küzdenie a közömbösség, érdektelenség, pénztelenség, irigység labirintusaival is. Ám Varga Gábor nem adja fel. Az általa teremtett Debreceni Bibliofil Műhely elnevezésű könyvsorozatnak megjelent a 12. kötete. Talán épp karácsonyi ajándécul.

Szép most is a kicsi könyvecske. Kötése, tipográfiája egy alkotó szellemű nyugalmazott főiskolai tanár kezének és szívének munkája. És gyönyörű a tartalom. Laki-Lukács László, aki a Csereháton könyvtáros, összegyűjtötte a táj szótteseit, maga is szó igen szép és igényes munkákat. Ezeket mutatja be a kötetben és a hozzájuk kapcsolódó keresztszeméket, vászonhímzéseket. Nem csodálnám, ha ez a könyv is antikvárium ritkasággá, könyvárverési értékévé válna, mint a sorozat több darabja.

A huszonnégy színes illusztráció értékmentő és értékteremtő munkát igazol. Laki-Lukács mélyen ismeri annak a tájnak szellemét, lelkét. Munkája hivalkodástól mentes, szerény, de nemzedékeket összekötő. 1890 és 1925 között született textíliákat, mintákat mutat be, s át is adja őket e bemutatással a jövődőnek. Hagyományörzés? Magyarságmentés? Alkotás? Szenvedély? Ez is, az is. Laki-Lukács és Varga Gábor rendkívül szerencsésen találkozott e kötetben. Két menteni és őrizni bátor ember összefogásából született megint valami, amivel a haza egyik sarka, Cserehát üzen a másiknak, a Hajdúságnak. Ám hiszem, üzen mindenkinek, akik bárhol a világon éneklék a „Mennyből az angyal”-t, s akik hisznek a szépség örökkévalóságában.

*[Hajdú-Bihari Napló (Debrecen)
55. évf. 305. sz. (1998. dec. 31), 8. p.]*

*

(Nyikes Zita)

Roma történelem– és hittankönyv

— *Évtizedek tapasztalatát foglalja össze Kisfalusi János görög katolikus, Viszlón szolgáló plébános nemrégien megjelent, az Árnyékból a fény felé című könyve, amelyet szombaton mutattak be Szikszón. A „tankönyv” elsősorban a romáknak szól.*

— Sok roma hívem volt. A kutatásaim során pedig azt tapasztaltam, hogy rengeteget írnak a romákról, de a romáknak semmit. Az is kedvet adott, hogy korábban egy pályázatra beadtam a romák népszokásait összegyűjtő tanulmányomat, az elbírálók pedig a legjobbnak értékelték.

— *Honnan gyűjtötte össze az információkat?*

— Rakacáról és a szülőfalumból, Viszlóról.

— *Nem voltak nehézségei a gyűjtés során?*

— Nem, mert emberszámba vettem a romákat. Ugyanúgy köszöntem nekik, mint másoknak. Nem tettem kivételt. De mivel templomba nem jártak, sokszor csak temetéskor találkoztam velük. Viszont mindig mondtam nekik, hogy elhagyták a kultúrájukat, hogy régen mennyi cigányzenész volt, ma viszont már egy cigánygyermek sem tud hegedülni. Aztán jöttek, hogy olvassak el egy-egy hivatalos levelet, mert nem tudtak olvasni. Volt alkalmam a találkozásra.

— *Az olvasható az előszóban, hogy könyvét a romáknak szánja.*

— Igen, hogy megismerjék a kultúrájukat. Szinte egyáltalán nem tudnak a hajdan volt mesterségekről, melyekből például a vezetékneveik eredeztethetők. Lakatos, Kovács, az orsófaragóból Orsós, a bordakészítőtől Bordás. De a cigánybíró vagy a vajda szerepét sem ismerik. Ma pedig már egymásban sem bíznak, és nem tudnának maguk közül kijelölni senkit például a vajda-szerepre.

— *A Biblia ismeretének egy külön fejezetet szentel. Miért?*

— Mert nevelni is kell őket. Ha csak követelik a segélyeket, és a pénzüket a kocsmában költik el, nem fognak fejlődni.

— *Gondolja, hogy használni fogják ezt az egyben történelem– és hittankönyvet?*

— Megvenni ők biztosan nem tudják, de remélem, hogy a roma vezetők, a roma értelmiségiek majd eljuttatják hozzájuk. Vagy vásárolnak belőle az iskolák, és felhívják a romák figyelmét arra, hogy csak az értékeiket visszavéve, a társadalomba beilleszkedve tudnak felemelkedni.

[Észak–Magyarország, 55. évf. 56. sz. (1999. márc. 8.) 2. p.]

Kisfalusi János nyomtatásban megjelent munkái

1. Ne félj, veled vagyok. *Magánkiadás. 1992 (Északi János néven)*
2. Az Istenszülő oltalma alatt. *Magánkiadás. é. n. (1993)*
3. Betlehemesek és pásztorjátékok.
Szent Maximilian Lap- és Könyvkiadó. Miskolc. é. n. (1994)
4. Reménységünk a könnyező Szűzanya. *Magánkiadás. é. n. (1994)*
5. Betlehemes és pásztorjátékok kottamelléklettel. *Magánkiadás. 1995*
6. Ismerd meg Aranyszájú Szent János liturgiáját. *Magánkiadás. 1995*
7. Ünnepi népszokások a keleti egyházban. *Magánkiadás. 1995*
8. A fallóskúti (hasznosi) Mária kápolna. *Magánkiadás. 1995*
9. „Nem ti választottatok engem.” *Magánkiadás. 1996*
10. Isten és a Szűzanya a földműves ember életében.
Gléda Print Kft. 1997
11. Fallóskúti és népénekek. *Magánkiadás. 1998*
12. Árnyékból a fény felé. *Magánkiadás. 1999*

*

M. Takács Lajos: Törődésben. Sorsok, művek, históriák

Edelényi füzetek 19.

Dr. M. Takács Lajos több évtizede elhivatottan foglalkozik a kárpátaljai magyar irodalom és művelődés történetével. A szakmai körökben pozitivistá–funkcionalista filológusként számon tartott szerzőt neveltetése, családi indíttatása, eddigi állomáshelyei, korábbi feladatvállalásai és kutatásai törvényszerűen vezették el a jelen kötet elkészítéséhez, megszerkesztéséhez, kiadásra való előkészítéséhez. A szerző munkásságát a folyamatos, szerves, következetes szakmai építkezés jellemzi s hűség korábban felvállalt témáihoz. E kötetet a szakmai körökben jó visszhangot kiváltó *Résnyire nyílt ajtók* (Irodalom, művelődés, nyelvészet. Debrecen–Ungvár, 1991) közvetlen folytatásának látom. Kötetét három szerkezeti–funkcionális részre osztja: 1. Vannak a voltak; 2. Kortársak és társak; 3. Perben, nem haragban.

Az írások többsége a magyar irodalom, a magyarság létkérdéseit érinti. M. Takács felelős értelmiségiként tudja, s az olvasóval is tudatosítja, hogy az őt közelebbről érdeklő kárpátaljai magyarság és magyar irodalom ma is jelentősen függ a többségi törekvéstől, ezért több írásban értő módon foglalkozik a poszt–szovjet térség problémáival, dilemmáival, a kárpáti ukrán és ruszin filológia kérdéseivel.

A kötet egy kiforrott, jól képzett, önálló gondolkodású szakember munkája, mely értékes hozzájárulást jelent a napjainkban új tartalmat nyerő s a társadalmi tudatformálás szempontjából oly fontos hungarológiai és közép–kelet–európai stúdiumokhoz.

Udvari István

az MTA doktora, tanszékvezető, egyetemi tanár

[Nyíregyháza, 1999. április 8.]

*

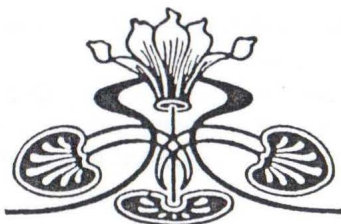
Tanulmányok a Bódva völgye múltjából

Várva várt, hiánypótló tanulmánykötet jelent meg 1999 májusában a Gömöri Múzeum és Baráti Köre Kiadásában.

A több mint 25 tanulmány a határon inneni és túli, Boldvától Stószig terjedő terület földrajzába, élővilágába, régészeti, történeti, műemléki, irodalmi, néprajzi emlékeibe ad betekintést.

Az illusztrált, gazdag irodalmat adó kötetet dr. Bodnár Mónika és dr. Rémiás Tibor szerkesztette, a népes szerzőgárda neves miskolci, debreceni, kassai, budapesti szakemberekből áll.

A kötet tervezett bemutatója 1999. június 4-én, kedden lesz az edelényi Városi Könyvtárban, ahol a könyvet meg lehet majd vásárolni.

A kádármesterségről röviden

Nagyapám, Galkó Péter (1907–1998) emlékére

Az emberiség történetében a hordókészítés az egyik legrégebbi ipar. Feltalálása az ókorban a görögöknek tulajdonítható. Platon nővérének fia, Speusippus görög filozófus (i. e. 394–334) találta fel a dongából való hordó készítését. Azelőtt állati bőrből készült tömlőket használtak folyadékok tárolására és szállítására.

Az első kádáripari szakkönyvet a világhírű matematikus és csillagász, Johannes Kepler (1571–1630) írta és adta ki 1615-ben. Az évszázadok folyamán a hordók elkészítése számtalan változáson ment át. Változtak a felhasznált anyagok és az elkészítés módja is. A régebbi fa abroncsosású hordók helyett az erősebb nyomásnak ellenálló vas abroncsosású hordók készülnek, folyton tökéletesedő kéziszerszámokkal és a kor színvonalának megfelelő gépekkel.

A magyar kádáripár már Szent István idejében is jelen van. Amikor 1015-ben megalapította a pécsváradi apátságot, az idetelepített szerzetesekkel több iparos közt hat kádár is letelepedett. A tihanyi apátság alapításakor 1055-ben szintén említés esik két kádárról.

Az első, szervezetbe tömörülést igazoló okmányok 1376-ból származnak, s igen fejlett kádáriparról tanúskodnak. A céhek alakulása is akkor kezdődik. Az újabkori céhek emlékei közül legrégebbi a pesti kádárok céhe, a budai kádárcéh 1763-ban kapta céhlevelét.

Agrár-ipari országunkban mindig jelentős szerepet játszott tehát ez a szakma, s mint ilyen a mindenkori államhatalom gondoskodása övezte, főként borgazdaságunk érdekében.

A XVI. században általános jelenség volt a hordók idegenből való behozatala, mivel a helyi mesterek nem tudták a nagy keresletet kielégíteni.

Kádáripárunk felfelé ívelését sajnos derékba törte az 1875-ös évben tomboló filoxéra járvány, amely évtizedekkel vetette vissza a szőlőgazdálkodásunkat, s vele a kádáripárt. Szüleink nagy része kipusztult, így a régi kádáriparra nem volt nagy szükség.

A mesterek ekkor a küllhoni piacokat hódították meg, s 1926-ig virágzott kádáripárunk.

Az ezután következő gazdasági romlás, a külföldi hordó vámmentes behozatalának engedélyezése sajnos ismét visszavetette a fejlődést, a negyvenes években sok kitűnő kádármester vándorolt nyugatra, s ausztriai, német és belga hordógyárak munkásaiként, sokszor vezetőiként helyezkedtek el.

Nézzük, mi a helyzet ebben az időben Edelény kádáriparában?

Az edelényi kádármesterség a XX. század elején

Edelényi egykori kádármesterek szerint a második világháború előtt két kádármester dolgozott: Krizsán Lajos (1890–1966) és Galkó Péter (1907–1998), később a háború után Tömöl Béla (1916–1991) és a nála tanuló Suszter János (1923–1997) is végezte ezt a munkát. Két–három évig kellett segédként dolgozni egy kádármester keze alatt, s ezután tehetett mestervizsgát a tanonc.

A vizsga egy bizottság előtt elkészítendő kádáripari termék (remek) készítéséből és elméleti kérdések megválaszolásából állt. A remek általában kis hordó volt, melyet nehezebb elkészíteni, mint a nagy hordót. A kádár a hordón kívül még számtalan dolgot készített, pl.: puttonyt, virágédényt, kármentőt, rocskát, borvedret, meritőt, kútvedret, dézsát, töltikét, itató csöbröt stb. Készült továbbá sokféle lúgozóedény, mivel ekkoriban a lenvásznak fehéritése ezekben történt. A lúgozó készülhetett puhafából, pl.: nyár, hárs, fenyő, a hordó azonban leginkább tölgyfából készült, az volt a legjobb.

A tölgyfa kellően tömör és nehéz ahhoz, hogy kitűnő hordókat lehessen készíteni belőle. A fát az erdőről szereztek és rönkökre vágták, amiben görcs volt, fokozott figyelemmel kellett kísérni, mivel megnehezítette a hordókészítést.

A rönköket nem mindig fűrészelték, a régi módszer szerint fejszével hasították. Belevágták a fejszét és bunkóval verték. Ezután következett a nagyolás, amikor is donga alakúra vágták. Meg kell említeni, hogy a hordókészítéshez szükséges deszkát készen lehetett venni a kereskedelemben. Különböző méretek léteztek, pl. colos, ötnegyedes, hatnegyedes, kétcolos, attól függően, hogy milyen vastag és milyen nagy hordó készült belőle. Hordókat általában 40–50 litereseket készítettek, a kisebb hordók nem hozták be az árukat, nem érte meg csinálni.

A nagykereskedők, akik borral üzleteltek, készítették akár 700–800 literes óriáshordókat is, melyet állványról kellett csinálni. Az árak válto-

zóak voltak. Szokás volt, hogy a hordóért cserébe annyi must volt a fizetség, ahány literes volt a hordó.

A hordókészítés hosszadalmas és fáradságos munka volt, a tanulmány nem vállalkozik a munka folyamatának leírására. Edelényben is nagy kereslet volt a kádáripari termékek, főként a hordók iránt, különösen a háború után, mivel a fosztogató katonák gyakran, barbár módon összetörték a pincékben talált hordókat. Nagy keletje volt továbbá a káposztáshordóknak, melyek a hetivásárokon találtak vevőre. Sokszor három–négy kádár is árult a piacon vagy vásáron, s egymással versengve próbálták értékesíteni portékáikat.

Az edelényi ipartestület tömörítette a településen dolgozó iparosokat. Kerékgyártók, asztalosok, cipészek, szabók és sok egyéb mellett a kádárok is tagjai voltak. Gyakran rendeztek bálákat, zenés–táncos összejöveteleket, ahol találkozhattak és feledve a mindennapi gondot, együtt szórakoztak.

Az idősebb iparosok vasárnaponként is összejártak kuglizni, biliárdozni, kártyázni az iparoskör helyiségébe.

A kádármesterség ma már kihalófélben lévő szakma. Eltűntek a régi idők mesterei, akik nehéz fizikai munkával készítették a jó magyar bor számára az olykor évszázadokat túlélő hordókat. Sokan próbálták a munkák egyes fázisait gépesíteni, ám ez nem sikerült minden egyes rész munkát illetően. Sok olyan folyamat van, melyet valóban csak a régi módszerrel lehet elvégezni, s talán ebben rejlik mindaz a misztikum, melyet a kádármesterség, ez az ősi szakma mindörökké magáénak tudhat.

Felhasznált irodalom:

Klinger Dezső–Erdősi Emil: A kádár. 1942.
„A Kádár” Szakkönyv Kiadóhivatala, Pécs.

Adatközlő:

ifj. Krizsán Lajos, Edelény, Tóth Á. u.

*

A Borsodi Tájházban 1999. május 16-tól állandó kiállításon látható az edelényi kádárok műhelye. A régi szerszámokat, műhelyberendezést özv. Galkó Péterné és ifjú Krizsán Lajos adományozták a múzeumnak.

HONISMERETI GYŰJTŐPÁLYÁZAT

A VÁROSI RENDEZVÉNYEK HÁZA
ÉS KÖNYVTÁR

meghirdeti a

IV. BÓDVA–VÖLGYI–CSEREHÁTI
SZATHMÁRY KIRÁLY ÁDÁM
HONISMERETI GYŰJTŐPÁLYÁZATOT

A pályázat nyílt, bárki részt vehet rajta. Egy pályázó több pályamunkát is benyújthat, egy közösség is készíthet pályamunkát. Pályázni lehet bármilyen, a *területről szóló* néprajzi, helytörténeti, természetismereti téma feldolgozásával.

Beküldési határidő ifjúsági és felnőtt kategóriában:

2000. február 1.

Eredményhirdetés:

2000. március 15.

Díjak: értékes pénz- és tárgyjutalmak.

Különdíj: Edelény város díja.

Ajánlott témakörök:

- visszaemlékezések, önéletrajzok
- egy család történetét dokumentáló fotósorozat
- családi levéltárak, iratok felkutatása és ismertetése
- útszéli kereszttek (leírás, történet, fotó, rajz)
- sírfeliratok egy adott településen
- híres–neves emberek sírjai (pap, tanító, elöljáró) egy településen
- kismesterségek, mesteremberek egy településen

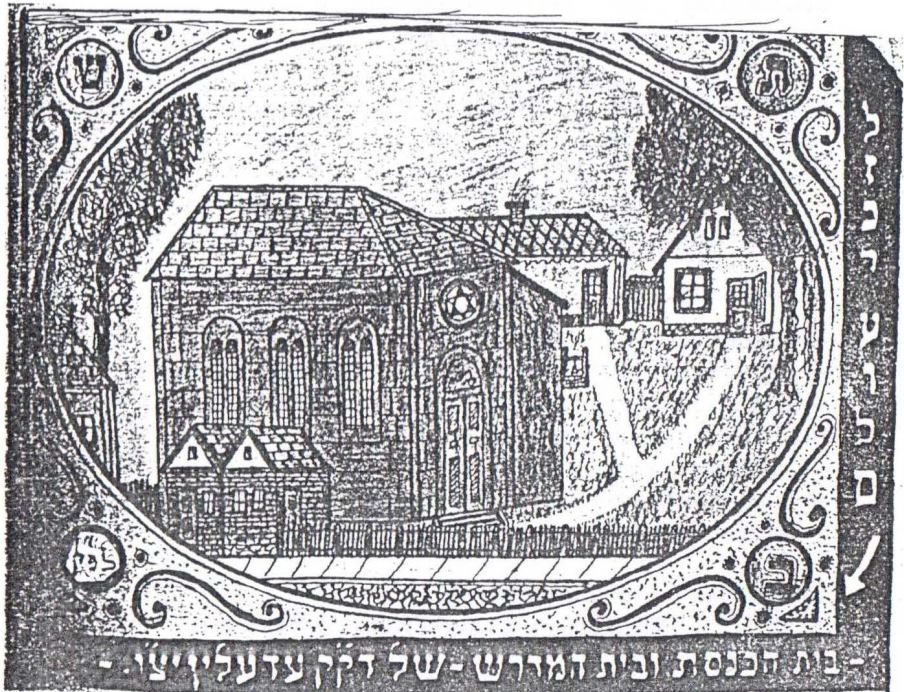
Érdeklődni, felvilágosítást kérni:

Edelényben, a Városi Könyvtárban lehet.

JÓ KUTATÓMUNKÁT, SZÉP DOLGOZATOKAT!

מוזכרת נצח

בהתייבסת הספר הנני להציג כאן זכרון לקהלתו קהלה הקדושה עדעליון והגליל יצ"ו בסריגת אינגארן, אשר כ"ק אאמ"ר הנהי"צ וצלה"ה היה רועה עדרתו משנת תרפ"א עד שנת תש"ב לפ"ק, אך" שנים, כסאפר דוד המלך ע"ה (תהלים ע"ג) אך" טוב לישראל, ואח"כ אהינו הרה"ג בת"ו וכ"ו מ"ה נפתל"ו הי"ד סבלא פקום אבינו הנאון המהבר וצ"ל כ"ק עדעליון, עד שנת תשי"ד כ"ז סיון ורובם ככולם עלו על המוקד בעת החורבן הנורא, ד' ינקום נקמת דם השפוף, ויזכרם אלקים לטובה, ויצדור נשמתם בתוך שאר צדיקי עולם, ולהחיותם בתחיית המתים עם כל מתי עמך ישראל ברחמים אמן.

1998-ban az Egyesült Államokban élő, Edelényből elszármazott *Glattstein Andortól* egy héber nyelven írt, Landau Izidor (Nagyszőlős, 1881–Edelény, 1942) tudós rabbi hittudományi írásait tartalmazó könyvet kapott a könyvtár, melynek elején a mellékelt rajz és szöveg található. A szöveg magyar fordítását az alábbiakban közöljük.

ÖRÖK EMLÉK

A könyv befejezéseként emléket kívánok állítani a magyarországi, Edelény és környéke szent gyülekezetének.

Szentéletű, boldogult édesapánk, LANDAU IZIDOR, teljes héber nevén Landau Iszrael Avraham Alter, 1920–1941 között, héber dátum szerint 6681–6702 között, tehát 21 évig volt nyájának lelkipásztora. (Edelényben)

Dávid királyunk, a zsoltárszerző, a 73. fejezetben azt írja, hogy a 21-es szám jó Izrael fiai részére.

1941-től 1944 júniusáig testvérünk, LANDAU NAFTALI töltötte be a könyv szentéletű szerzőjének helyét. Ő is, mint majdnem mindenki Edelény és környékéről, máglyára került a rettenetes pusztítás idején.

Emléküket őrizze meg a jó Teremtő és lelküket csatolja a többi mártíréhoz és keltse új életre népünk többi fiával együtt kegyelemben.

LANDAU HERMANN CVI és LANDAU SÁNDOR. Jesajahu Solem.

A rajzon lévő szöveg magyar fordítása: Az edelényi szent Gyülekezet temploma és tanháza.

A rajzot Landau Hermann, a pap fia rajzolta 1942-ben.

[Az ajánlást Deutsch Lajos fordította]

Brei Brek, Izrael

A Borsodi Tájház gyűjteményének gyarapodását segítették

1998 júniusától

— Bartha Jánosné,	Edelény–Finke,
— Berzy Tibor,	Edelény, Bors vezér út,
— Borza Bertalanné született: Magyar Anna,	Edelény, Petőfi út,
— Cziszlavicz József,	Edelény,
— Dienes Ferenc,	Edelény,
— Ferenczi Istvánné született: Kövesdi Erzsébet,	Edelény, Petőfi út,
— Gajdos Imréné,	Edelény, Borsodi út,
— Galkó Péterné,	Edelény, Antal György út,
— Gazdik Ferencné született: Szabados Ágnes,	Edelény, Antal György út,
— Hodossy Gyula,	Edelény, Antal György út,
— Horkay Barnabásné,	Edelény–Finke,
— Juhar Péterné,	Edelény, Császtai út,
— Kiss István,	Edelény, Finkei út,
— Komjáti Miklósné született: Ferencz Mária,	Edelény, István király út,
— Korbély Istvánné született: Gazdik Erzsébet,	Edelény, Tóth Árpád út,
— Kovács Józsefné született: Németh Ilona,	Rudabánya,
— Kristóf Józsefné született: Lipták Margit,	Edelény, Császtai út,
— Krizsán Lajos, ifj.	Edelény, Tóth Árpád út,
— Lipták Katalin,	Edelény, Császtai út,
— M. Takács Lajos, dr.	Edelény, Borsodi út,
— Mokó János,	Edelény, Császtai út,
— Nagy Barnabás,	Edelény, Borsodi út,
— Pásztor Józsefné született: Szabolcsik Piroska,	Edelény, Arany János út,
— Suszter Jánosné,	Edelény, Antal György út,
— Tapasztó Árpádné született: Kalapos Rózsa,	Edelény, Petőfi út,
— Tóbiás Pálné született: Kovács Irma,	Edelény, Bors vezér út,
— Tóth Etelka,	Edelény–Finke,
— Vadász Csaba,	Nyíregyháza,
— Vadász Dezső,	Edelény, Borsodi út,
— Vadász Gyuláné.	Edelény, Borsodi út.

Tartalom

Széchenyi–emlékérem Edelénynek.....	3
BÚCSÚ KALÁSZ LÁSZLÓTÓL	
Slezsák Imre búcsúbeszéde Kalász László ravatalánál.....	5
Dr. Kávássy Sándor: Végső búcsú.....	7
Fecske Csaba: Kalász Laczy	9
Torna megye a szabadságharcban	12
Egy kortárs naplója 1849–50-ból / Dr. Kovássy Zoltán.....	15
ÉVFORDULÓK	
175 éve született dr. Menner Adolf / Hadobás Pál	21
150 éve született báró Radvánszky Béla / Zsilinszki Mihály.....	27
A Martinkó András–díj 1999. évi átadásáról.....	32
Béres János: 25 éves az Edelényi Hagyományörző Népdalkör	33
20 éves az Edelényi Férfikórus.....	36
A Bódva mente 1999. évi évforduló–naptára.....	39
KÖNYVESPOLC	
Menteni és őrizni: bátor emberek összefogása / Bényei József..	48
Roma történelem– és hittankönyv / Ny. Z.	49
M. Takács Lajos: Törődésben. Sorsok, művek, históriák / Dr. Udvari István	50
Tanulmányok a Bódva völgye múltjából	51
A kádármesterségről röviden / Erdei Sándor	52
Honismereti gyűjtőpályázat.....	55
Örök emlék	57
A Borsodi Tájház gyűjteményének gyarapodását segítették	58

BORSODI TÁJHÁZ

Edelény, Borsodi út 155.

Állandó kiállítások:

- Népi lakáskultúra a Bódva mentén a század első felében
- Kismemesi tisztaszoba a két világháború között
- Kovácsműhely - Hodossy emlékszoba (csengő-, kolomp- és kampógyűjtemény)
- Cipésműhely
- Kádárműhely
- Bódva-völgyi könyv- és könyvtártörténeti gyűjtemény (Borsodi út 172.)

Időszaki kiállítás:

- Csipkék a Kachelmann-textilgyűjtemény anyagából (V.16.-IX.15.)

Nyitvatartás:

május 16-tól szeptember 15-ig hétfő kivételével naponta 10.00-18.00 óráig.

Belépődíj:

Felnőtteknek: 100.-Ft/fő
Diákoknak, nyugdíjasoknak: 50.-Ft/fő

TURISTA INFORMÁCIÓS IRODA Telefon: 48

- Túraútvonalak, szálláshelyek, vendéglátóhelyek
- Képeslapok, térképek, útikönyvek árusítása

Szolgáltatások:

- kempingezési lehetőség
- szalonasütési, kenyérlángos-sütési lehetőség; főzés
- társas összejövetelek rendezése, lebonyolítása